

KNJIŽEVNOST

MESEČNIK ZA UMETNOST IN ZNANOST

L. III.

ŠT. 12.

JOZE KRANJC:

Direktor Čampa (Odlomek iz drugega dejanja).

SPECTATOR:

Vprašanje srednjih slojev (II. — Konec).

RUDOLF ROJC:

V pričakovanju (Pesem).

V. SK.:

Psihoanaliza in individualna psihologija (II. — Konec).

TONE ČUFAR:

Dve pesmi (Pionirji novega sveta. — Jetičnik).

OSKAR HUDALES:

Reportaža s pokopališča.

—R— S—:

Borba proti Marxu (II. — Konec).

R. S.:

Knjige Mladinske matice za leto 1935.

V. SK.:

Nekaj pripomb ob »Direktorju Čampic«.

V. SK.:

Še nekaj o knjigi »Žena v današnji družbi«.

19

DECEMBER

35

UREDNIK BRATKO KREFT

JOZEF HOFBAUER: »POHOD V ZMEDO« VOJNIH ROMANOV SMO DOBILI

zadnja leta lepo število v vseh jezikih, pri vseh narodih. Postali so skoraj moda in ljudje, zlasti tisti, ki so sami preživeli vojno z vsemi njenimi grozotami, so jih z navdušenjem brali, čeprav so se jim zdeli nekako tuji, daljni, skoraj bi rekel neresnični. Večina izmed njih je pač popisovala vzdohno fronto, boje med Nemci in Francozi, ki jih naši ljudje niso toliko poznali, da bi se bili mogli vanje prav vživeti. Popisi in ljudje, vse je bilo navadno tudi preveč idealizirano, zamegleno. Zdaj pa je izdala založba »Evalit« v Ljubljani, ki je izdala zadnja leta lepo število različnih knjig, Jožefa Hofbauerja vojni roman »Pohod v zmedo«, ki se dogaja med našimi ljudmi na naših tleh. Slika nam italijansko fronto od začetka, ko je Italija napovedala Avstriji vojno; do razsula, ki je trhlo stavbo dvojne monarhije podrl kakor stolp iz kvart. Avtor, ki je vse te čase sam doživel, ki je prišel tudi med fante 17. in 27. polka, ki je prelival svojo kri na Krasu in v Tirolah, je čudovito živo zajel vse to življenje in ga kot spreten risar opisal tako resnično, da bralec, zlasti tisti, ki je vse to sam doživel, ostrmi. Vse je opisal enako verno, vojake, ki šele na fronti v toči granat spoznajo otrplo grozo vojne, tahniranje na etapi, visoke vojaške dostojanstvenike, ki so mislili, da je vojna kakor partija šaha, domače v zaledju, ki stradajo, moledujejo za skorjo kruha, ljubezen za fronto, ki ne pozna meja in trezne razsodnosti, prav vse.

Prav zaradi svoje živosti zasluži ta knjiga, da jo vsakdo prebere. Tistim, ki so sami krvaveli na fronti, bo spomin morda žalosten, mladini pa nad vse resen opomin, da ni vse zlato, kar se sveti in da vsaka vojna, naj se še tako dobro konča, prinese več gorja in trpljenja, kakor koristi.

Založba »Evalit« je izdala letos že šest knjig. Celotni letni program (10 knjig) stane za mehkovezane knjige 100 dinarjev, za vezavo vseh del platno pa se doplača še 60 dinarjev. Naroča se v Ljubljani, Dalmatinova ul. 10.

F. T. Marinetti, znani italijanski futuristični pesnik, ki mu »Ošišani jež« podtika, da je šel sedaj zato v Abesinijo, da s svojimi verzi prepodi Abesince, ki jih italijanske strojnice ne morejo, je zbudil dokaj pozornosti s svojimi najnovejšim proglašom v turinski »Stampie«.

Ker se nam zdi, da ne poznamo dovolj fašizma in njegove miselnosti, izživljajočega se v svoji skrajnosti v Italiji in Nemčiji, morda ni nezanimiv prevod Marinettijeve cvetke. Tako poje:

»Mi, futuristični poetje in umetniki, ki se borimo proti tradicionalnim zanikovalcem moderne vojne, ki pravijo, da je neestetična, mi, ki trdimo že 27 let, da je »edina svetovna higijena«, proglašamo:

1. Vojna je lepa, ker skladno spaja Moč in Dobroto.
2. Vojna je lepa, ker ustvarja mehaničnega človeka, izpopoljnega s plinsko masko, strašnim megafonom, z napravo za metanje ognja in z oklopnim vozom, ki utrjuje človekovo nadoblast nad zaslužjenim strojem.
3. Vojna je lepa, ker se z njo pričinja toliko sanjana »metalizacija« človeškega telesa.
4. Vojna je lepa, ker izpopolnjuje cvetno poljano z bliskajočimi se orhidejami mitraljez.
5. Vojna je lepa, ker »simfonizira« streljanje, kanonade, tihe odmore, vonj in hlapove trohnohe.
6. Vojna je lepa, ker more s svojo genialno artilerijo in kibarji obnoviti zemeljske in morske predele.
7. Vojna je lepa, ker ustvarja novo arhitekturo, na primer vojne

Jože Kranjc:

DIREKTOR ČAMPA

Igra v petih dejanjih. (Odlomek iz drugega dejanja.)

OSEBE:

Direktor Čampa.

Koruza, Bernard, Kodrička, Marija: vzgojitelji.

Ivan Križaj, suplent.

Zina Sušnikova, učenka.

DRUGO DEJANJE.

Konferenčna soba. V zadnji steni dve okni, med njima vladarjeva slika in križ. Na desni vhod v ravnateljstvo, na levi vrata na hodnik. Na obeh straneh omare s knjigami, zvezki in učili. V sredi dolga zelena miza, katere ožji del je obrnjen proti občinstvu. Ko se zastor dvigne, govore vzgojitelji drug čez drugega.

KORUZA: Kaj takega še nisem doživel.

BERNARD: Kdo naj še to razume?

KODRIČKA: Da, smejala se mi je, v obraz se mi je smejala!

KORUZA: Nobene morale ni več na svetu.

KODRIČKA: Zato tudi ni nobene vere več.

BERNARD: Današnja mladina!

KORUZA: Vsako usmiljenje na stran!

BERNARD: Saj nas imajo za norca!

KODRIČKA: Prav ničesar ji nisem storila!

BERNARD: Nekaj je treba ukreniti, nekaj za vzgled!

ČAMPA: Mir, prosim, gospoda, posluh!

VSI: (obmolče).

ČAMPA: Dejansko stanje vam je zdaj znano. Na kratko: v šolo je nosila prepovedane tiskovine in je tako zagrešila prestoppek proti točki 8. disciplinarnega reda in raznim poznejšim odredbam, obenem pa je gojila prepovedano ljubezensko razmerje in s tem prekoračila moj ukaz od petnajstega septembra preteklega leta, s katerim sem še posebej prepovedal vsako razmerje.

KODRIČKA: Poleg tega pa mi je odgovarjala, zahtevala pisma nazaj — — —

KORUZA: — — in se na cesti iz vas norčevala.

ČAMPA: Poklical sem jo sem, da se zagovarja pred nami vsemi.

(Vstane in gre k vratom.)

KRIŽAJ: (vstane). Prosim, ne je zasliševati!

ČAMPA: (obstane in ga začudeno gleda).

MARIJA: Čemu bi jo zasliševali, saj si pravkar dejal, da je stvar jasna.

KRIŽAJ: Prosim vas, bolje je, da je ne kličete sem. (Nervozno.)

Čemu je potrebna še ta ceremonija?

KORUZA: Ne bo vas snedla, mladi tovariš!

BERNARD: Le naučite se vseh ceremonij.

KRIŽAJ: (sede).

KODRIČKA: Naj se zagovarja. Le naj se zagovarja!

ČAMPA: (odpre vrata). Vstopite. (Zina Sušnik vstopi, se prikloni in gre na prostor, ki ga ji odkaže Čampa.)

ČAMPA: (obstoji, nato napravi nekaj korakov sem in tja, da poglobi svečanost tega trenutka, sede, se obrne najprej k Zini, nato vzame list z mize, ga ogleduje, položi spet nazaj in se okrene k Zini.) Ali veste, zakaj smo vas poklicali?

KODRIČKA: (ironično). Kako naj to ve?

ZINA (glasno). Vem.

ČAMPA: Zakaj smo vas poklicali?

ZINA: Ker sem imela letake v šoli.

KORUZA: Ne samo zato.

BERNARD: O, so še druge stvari!

KODRIČKA: Kaj pa ljubavna pisma?

BERNARD: (Križaju). Poglejte jo, kako si grize ustnice!

KRIŽAJ: (ostro). Pustite me pri miru!

ČAMPA: Vi torej veste, zakaj sem vas pozval. V vašo korist je, če boste odgovarjali po pravici in resnici. (Počaka.) Zakaj ste to storili?

ZINA: Do danes se ni nihče brigal zame in nihče me ni vprašal, kaj sem, kako živim in kaj delam. Če bi me to vprašali preje, morda kar takrat, ko sem prvič prišla v to šolo, bi danes ne bilo začudenja in vsa ta razprava in vsa vprašanja bi bila čisto nepotrebna.

ČAMPA: Kaj govorite na dolgo in široko. Držite se mojega vprašanja!

ZINA: Stara sem dvajset let in stanujem v Škafarski ulici številka 5.

KODRIČKA: To ne spada k stvari.

BERNARD: Kaj ima opraviti Škafarska ulica s to stvarjo?

MARIJA: Čemu jo motite?

ZINA: Kaj ima opraviti Škafarska ulica s to stvarjo?? V veliki zvezi je, kakor boste videli. In ker ste mi dovolili zagovor, ni odveč, če povem vse, kar se mi zdi potrebno.

ČAMPA: Govorite na kratko!

ZINA: Hiša številka 5 je stanovanjska kasarna. Samo majhna delavska stanovanja so v njej, sami delavci stanujejo tam. Med njimi pa jih je največ iz tvrdke »Delta«, ki je pred tremi meseci ustavila delo.

MARIJA: Delta?

ZINA: To gotovo tudi vi prav dobro veste, gospod direktor, ker ste predsednik te tvrdke.

ČAMPA: To ne spada sem!

VSI: (se spogledajo).

MARIJA: Morda pa spada. Kar nadaljujte, Zina!

ZINA: Vsi delavci so izgubili službe in sede zdaj brez posla in brez mezd doma.

KODRIČKA Ne pravite nam pripovedk!

ZINA: Pri enem teh delavcev stanujem jaz že četrto leto. Ko sem pobegnila iz vzgojevališča, me je vzel k sebi in tako sem prav za prav čisto njegov otrok. Ž njimi živim, ž njimi delam in tudi ž njimi trpim. Zato tudi ž njimi mislim in vem, da ni prav to, kar se je zgodilo. Deset let je bil Zalar — tako se namreč piše — v službi pri Delti, vsak dan deset ur je delal, da je preživel sebe in družino — vse svoje sile je pustil v podjetju, ki je še predlanskim imelo pol milijona čistega dobička — zdaj pa je postavljen na cesto in nima, kar bi vtaknil v usta. Sprva je čepel doma in tuhtal, nato je začel piti, pretepati ženo in otroke — — —

KORUZA: No, lepa družčina za mlado dekle!

ZINA: — — dokler nisva medve z Zalarico začele skrbeti za družino. Da, obe. Prali sva, delali podnevi in ponoči in preskrbeli, da je Zalar začel gledati svojo nesrečo z drugimi očmi. Tako je sklical vse delavce, da bi organizirani prišli do svojih pravic. In ker sem jaz tudi sama prizadeta, ali ni potem prav, da sem pomagala v tem boju? Ali je potem čudno, da sem raznašala vabila in letake? Saj je to bila vendar moja dolžnost! In če sem jih nekaj slučajno prinesla v šolo, kjer mi jih je vzela gospa Kodrička — —

ČAMPA: — gospa profesorica Kodrička!

ZINA: — — gospa profesorica Kodrička, kaj sem s tem zagrešila? Nihče se pred temi letaki ni brigal za moje življenje izven šole, nihče me ni vprašal, kako živim, kje jemljem denar za obleke, knjige, zvezke, do danes prav nobeden. Zdaj pa naj dajem odgovor za tisto, za kar me do sedaj še ni nihče niti povprašal? Odgovarjam naj in naj bom kaznovana, ker sem storila svojo dolžnost? Zato je moj zagovor čisto kratek: ničesar takega nisem storila, kar bi kršilo disciplinarni red.

ČAMPA: O tem ne boste sodili vi.

ZINA: Rekli ste mi, naj se zagovarjam.

ČAMPA: Ali niste vedeli, da je širjenje takih letakov prepovedano?

ZINA: Nisem jih širila tam, kjer je to prepovedano, temveč tam, kjer je bilo to potrebno.

ČAMPA: Vi ste učenka, ne delavka.

ZINA: Oboje sem. Že štiri leta se sama živim, čisto sama, s temile rokami. Zato sem delavka in izpolnujem tudi svoje delavske dolžnosti.

ČAMPA: Če bi vedeli, da res niste krivi, ne bi pošiljali svojih tet — —

ZINA: Kaj je teta prišla sem?

ČAMPA: Po vašem naročilu.

ZINA: Nisem je tega prosila, le pisala sem ji, kaj se je zgodilo.

ČAMPA: Vaš zagovor je čisto brez pomena, ker nas ne brigajo vzroki dejanja, ampak dejanje samo. Na kratko! Čemu ste prinesli liste v š o l o?

ZINA: Zakaj naj se potem zagovarjam, če je zagovor brez pomena?

KORUZA: In če bi pustili letake zaenkrat ob strani, kaj pa je bilo z ono drugo stvarjo?

ZINA: S katero?

ČAMPA: O tej stvari niste spregovorili niti ene besede.

KODRIČKA: Zdaj jo je pa še sram!

MARIJA: Dovolj je tega, pustite jo.

ČAMPA: (proti Mariji, ostro). Prosim! — (Zini.) Vi imate nedovoljeno razmerje.

ZINA: Ali ne smem prejemati pisem?

KODRIČKA: A kakšnih pisem!

BERNARD: Pisem ljubezni.

ZINA: Ali je to tudi greh? Prejela sem pismo, spravila sem ga v knjigo, našli ste ga — kaj sem zagrešila?

ČAMPA: Razmerje imate!

KODRIČKA: Kdo je tisti?

KORUZA: Kdaj ste se shajali ž njim?

ZINA: Čemu ta vprašanja? Ali res načete razumeti mladega človeka?

ČAMPA: Kako govorite? Kje pa ste?

MARIJA: Naj govori! Zato smo jo poklicali.

ZINA: Da, govorila bom, saj mi je danes prvič dana prilika, da govorim, da morem povedati, kar mi je na srcu, odkar se je vse to začelo. Nezakonska hči sem in ne poznam ne očeta ne matere, ki mi je umrla, ko sem bila stara tri dni. Vse svoje življenje do takrat, ko sem dopolnila šestnajsto leto in prišla k Zalarju, mi je potekalo samo v miloščini. Kdor daje miloščino, ne daje ljubezni, ker zahteva hvaležnost in miloščino očita. Nihče me ni božal, nihče me ni bodril, rastla sem sama s svojimi mislimi in s svojo bolečino. Kolikokrat sem šla sama do Save; sedla sem na breg in gledala v nemirne valove, ki so se izmikali pred menoj in bežali naprej čisto mirno in brez usmiljenja. Prav tako so hodili mimo mene ljudje vsak svojo pot, jaz pa sem gledala z bolečino v sebi za njimi... Nisem verjela v ljubezen... Sovražila sem vse, ki so me obdajali z usmiljenjem in mi izkazovali milost, pobeignila sem od njih

in začela sama od sebe živeti... čisto sama na vsem božjem svetu. Sedela sem v šoli vas poslušala in gledala, ki ste prav tako šli mimo mene kakor vsi drugi, in bridko mi je bilo pri srcu, ko sem mislila: kateri od teh, ki je njih usoda za toliko časa zvezana z menoj, kateri od teh se samo enkrat povpraša, kdo je ta Zina Sušnikova, ki sedi ob oknu in je tako zamišljena... Nikogar ni bilo... Prvič ste se sklonili do mene sedaj, ko me sodite. In vendar sem stara 20 let. Vem za življenjsko borbo, vem, kako ljudje stradajo, vem, koliko se je treba truditi za vsakdanji kruh, poznam sovraštvo ljudi, tekmovanje v boju za obstanek, vse to vem, ker sem bila stokrat ponižana, a vkljub temu samostojna... Zdaj pa stojim tu pred vami in moram odgovarjati zato, ker je vendarle eden na svetu, ki me ima rad! Če bi ne delala nalog, če bi kalila šolski red, razbila tablo, ukradla šolski denar, — tedaj bi bili upravičeni soditi nad mano, ker vam je bilo sveto le tisto zunanje, tisto formalno, ki je na površju. Če se niste brigali zame, ko so me ljudje sovražili, zakaj me sovražite zdaj, ko sem srečna? Čemu torej stojim tu pred vami?

KODRIČKA: Seveda, priklonimo naj se pred vami in vam damo še odlikovanje za to vašo srečno ljubezen.

ZINA: To ste rekli?

KRIŽAJ: (ki je že med Zininim govorom postal nemiren, skoči naglo pokonci in je ves razburjen). Zdaj je pa dovolj! Kje pa sem? Kaj pa poslušam? Ne pustim več... Glejte vase... Konec! Nihče ne bo več govoril! (Plane k Zini.) Ven! Takoj ven!

ZINA: Grem, saj grem.

ČAMPA: Kaj je to? Kaj si dovoljujete, gospod Križaj?

KRIŽAJ (prime Zino za roko in jo vleče do vrat). Ven! Ven, pravim!

ZINA: Boli me! (Odide.)

KRIŽAJ: Tako! (Gre razburjeno nekajkrat sem in tja.)

ČAMPA: Kaj ste si dovolili, gospod Križaj?

KRIŽAJ: Kaj sem si dovolil?! Vi me to vprašujete? Storil sem ono, kar bi morali storiti vi! Spravili ste jo do tega, da je pred vami pokazala svojo dušo — in kaj je žela za to? Rogali ste se ji, ker ste brez srca. Ubogajte pravilnike in zakone, spoštujte jih in klečite pred njimi, toda ne trite duš, ker ste le gospodarji teles, formalni vladarji učenosti. Kdo vam je dal pravico, stikati po dušah?

ČAMPA: Žal vam bo za te besede, gospod Križaj!

KORUZA: Zblaznel je.

KODRIČKA: Saj je res čisto zmešan.

KRIŽAJ: Žal mi bo? Žal mi bo samo to, da sem molčal toliko časa, da že prej nisem razgnal te komedije. Ona je mislila, da ima opraviti z ljudmi, ki imajo usmiljena srca, in jo bodo razumeli... Našla pa je same brezčutneže!

BERNARD: Gospod tovariš!

KORUZA: Zapovedujem mir! Sedite, gospod Križaj!

MARIJA: (stopi h Križaju): Pomirite se, gospod Križaj, saj ni vredno besed. Sami ste rekli, da je vse to komedija, čemu torej solze in jeza?

KRIŽAJ: (sede).

ČAMPA: To, kar ste govorili, gospod Križaj, vam ne bo odpuščeno. Kako pridete vi do tega, da žalite svoje tovariše, najmlajši med njimi in najbolj neizkušen? Kaj vi razumete o naših dolžnostih? Zapomnite si, najprej so dolžnosti, potem je razum in daleč stran od tega je čuvstvo. Da se nismo brigali zanjo? Gospod tovariš, do dvesto jih je na naši šoli. Kako naj zvemo za vse njihove težnje, načrte in njihovo trpljenje? Kdaj naj iščem stikov z njimi in kako naj se sprijaznim z vsako posamezno tako, da nam bo čisto zaupala, kajti brez zaupanja ni prijateljstva! Poleg tega je med nami in njimi stena redov, za katere se vsaka bori in v borbi uporablja vsakršno orožje, tudi laž, hinavščino, morda celo denuncijantstvo! In nazadnje, ali je ena med njimi, ki bi priznala takšno razmerje ali delovanje v kakšnem prepovedanem društvu? Dragi moj, vse besede o prijateljstvu so prazna pena — ločijo nas in ločili nas bodo pravilniki, prepovedi, redi — — in pa snov, znanost, ki jo moramo v teku let vlitii v njihove možgane. Disciplina ne zbližuje onih, ki jo zahtevajo, z onimi, ki ji morajo biti pokorni, temveč ustvarja med njimi napeto razmerje. Zato ne glejte s čuvstvom na to stvar, ker prvi, ki se vam bodo smejali, bodo študentje.

KODRIČKA: Zdaj je vse pokvarjeno. Mesto da bi se poboljšala, ko bi jo mi poučili, se nam bo smejala. Ali je to vzgoja?

KORUZA: Mladi gospod, vas še na svetu ni bilo, ko sem jaz že učil in še do danes ni bilo človeka, ki bi mu storil krivico. Pri vzgoji je treba trde roke.

BERNARD: Ali naj se pustimo mi vzgajati od onih, ki jih moramo vzgajati...? Ne vem, kakšne živce imajo danes ljudje.

ČAMPA: Sicer, gospod suplent, še stvar ni končana. Izvršil bom svojo službeno dolžnost tudi napram vam, zato se oglasite po seji v moji pisarni.

MARIJA: Preidimo k stvari.

ČAMPA: Torej preidimo k stvari. Na kratko: nosila je s seboj prepovedane letake in gojila nedovoljeno razmerje. Zaradi incidenta, ki ga hkrati še enkrat kar najbolj odločno obsojam, nam prav ta drugi njen greh ni popolnoma pojasnjen. Zategadelj bomo predvsem govorili sedaj o tem deliktu.

KRIŽAJ: (vstane). Nihče ne bo ničesar več govoril.

MARIJA: Gospod Križaj, pomirite se.

KRIŽAJ: Mene ne briga čisto nič. Ne dovolim in ne bom dovolil, da bi kdorkoli še razpravljajl o tej stvari.

ČAMPA: Gospod Križaj, pozivam vas, da molčite!

KRIŽAJ: Ne bom molčal, ker vas obsojam! Mislil sem, da bom prišel med vzgojitelje, ki očetovsko občujejo z mladimi ljudmi, ki so jim dani v varstvo, pa sem prišel na z a b a v o. Vsi ste prišli tu sem z namenom, da bi se zabavali ob njeni ljubezni, ob njeni sramežljivosti in njeni potisnjenosti. Vaša fantazija se je že v naprej naslajala nad njenim neprilikam in vaše želje so imele bolj namen, stikati po njenem življenju, kakor njo razumeti. Secirali ste jo, ne zato, da bi jo vzdramili, operacija vam je bila v užitek ne pa v njeno korist. In to ste vi, ki zdaj iščete greha v drugih ljudeh, pred pol ure pa ste nas vse silili, naj pustimo svoje prepričanje, kakor ste ga najbrže tudi vsi zaradi svojih koristi. Kje je tu etična logika? Kdo vam je dal pravico razsojati o grehu, ko ste sami debelo zaviti vanj? Kdo je oni, ki vam je dal, da sodite o morali, ki je sami niti ne poznate? (Med ostalimi razburjenje. Vzkliki: Kaj smo otroci? Ali je to šola? Kaj si dovoljuje?) Vi ste tisti, ki bi naj bili sojeni in med sodniki bi prav lahko in z vso pravico sedela Sušnikova.

ČAMPA: (vstane). Gospod Križaj, pozivam vas, da takoj zapustite sejo.

KRIŽAJ: Tako torej! Resnica zapri usta, sodnik zapusti sodni dvor. Prav, šel bom, rad grem. Toda, kar mi je na srcu, povem do konca. Nič vam ni pomagalo, da ste čuli, kako se je pehala skozi življenje... O, prav nič, kajti vi sedite na svojem prestolu, podprtem s paragrafi in naglimi odredbami in vam se ne smilijo stoteri, ki so delali za vas, predsednika »Delte« in danes stradajo prav zaradi vas!

ČAMPA: Ven, sem dejal.

KRIŽAJ: Povedal sem, kar mi je bilo na srcu. Sicer pa, bilo je brez pomena. Mirno boste nadaljevali komedijo in spat boste šli s čisto vestjo. Zbogom, gospa Marija. (Odide.)

Spectator:

VPRAŠANJE SREDNJIH SLOJEV

Večina pristašev prvega odgovora, ki se izreka proti kapitalu ali vsaj proti velekapitalu ali v skrajnem slučaju proti tujemu kapitalu, vztraja pri nespremenjeni ohranitvi »srednjega stanu«. Pri tem je najbolj značilno, da:

1. odklanja skupni boj srednjih slojev z obstoječim razrednim delavskim gibanjem proti kapitalu, odklanja torej enotno fronto vsega delovnega ljudstva oziroma jo cepi in navadno celo smatra za svojo najvažnejšo in prvo nalogo, da potlači delavsko razredno gibanje;

2. odklanja socializem.

Ti dve točki sta najvažnejši, bistveni, glavni, v čemer se z večjimi in manjšimi odtenki in posebnostmi skladajo programi italijanskega fašizma, nemškega nacizma — ter pri nas sotrudniki Slovenčevega »Delavskega vestnika«, voditelji združništva, Katoliška akcija, bojovníki, Jugoslovenska akcija ozir. »Zbor«, da omenimo najbolj znane in najbolj značilne grupacije. Če izvzamemo boj za mesta med voditelji posameznih teh grupacij, je vsa miselna razlika med njimi v tem, da eni, kakor je povedal na svojem shodu v Ljubljani voditelj »Zbora«, Ljotić, bolj vrednotijo narod (italijanski fašizem), drugi vero (klerofašizem), ti raso (hitlerizem, namreč nemško raso), oni slovanstvo (Jugoslovenska akcija), ti paganstvo (hitlerizem), oni krščanstvo (klerofašizem in Jugoslovenska akcija). V zgoraj navedenih dveh točkah pa ni med njimi nobenih stvarnih razlik. Vsi so enako proti enotni razredni ljudski fronti in proti socializmu.

Boj proti socializmu utemeljuje »Slovenec« (po papeških okrožnicah) tako: »Človeštvo naj bi (po socializmu, op. pis.) postalo mravljišče, ena sama velika tovarna, kup brezosebni ljudi-številki, en sam stroj brezdušnih delov, ki bi opravljali delo proizvajanja človeku potrebnih dobrin namesto v odvisnosti od par kapitalističnih mogotcev ali trustov pod vodstvom socialističnih tiranov: duh bi ostal isti; protioseben, kolektivističen, materijalističen, sovražen svobodnemu vzvalu posameznika, samozakonitosti individua — z eno besedo, vrnilo bi se suženjstvo v novi obliki.« Po papeški okrožnici bo socializem večja beda in večja sužnost kakor kapitalizem. In enako v svojem programu pravi »Jugoslovenska akcija«: »Marksisti hočejo asocialne in anarhistične težnje posameznikov zlomiti z ustvaritvijo materialistične funkcionske države na splošnem človeškem načrtu, ki bi uničila osebno svobodo, mehanizirala človeka in napravila iz njega sužnja statične človeške zajednice.«

Naj razložim te stavke s poljudnejšimi besedami na praktičnem primeru: Če bi bilo gorenjskim kovinarjem zagotovljeno, da v jeseniških tovarnah pod vodstvom, ki ga sami izberejo in vedno lahko odstavijo, in v sporazumu z izbranim vodstvom drugih industrijskih obratov delajo pet do sedem ur na dan in bi bili ves ostali čas prosti, pri čemer se sploh ne spuščamo v to, kakšne materialne in kulturne možnosti bi imeli v tem prostem času, potem bi bilo to po pravkar razvitih klerikalnih idejah in po programu »Jugoslovenske akcije« suženjstvo v novi obliki, uničenje osebne svobode, mehanizacija človeka. Če bi pa delali v malih združnih obratih, kakor so kropska žebljarna, posutih po vsej Gorenjski, v katerih bi z ozirom na velike današnje materialne potrebe in slabo produktivnost malih združnih obratov najbrž bilo treba delati z žuljavimi rokami od ranega jutra do pozne noči, bi bil to oseben, svoboden, občestven, organičen, idealen, poduhovljen red.

Ker pa niti pristaši občestvenega in poduhovljenega reda ne morejo danes trditi, da bi bilo mogoče industrijske veleobrate odpraviti, ponavljajo industrijskim delavcem liberalno-socialne napovedi o soudeležbi delavcev pri dobičku v kapitalističnih veleobratih. Jugoslovenska akcija obljublja etatizacijo veleobratov, t. j. da ti obrati ostanejo last privatnega kapitala, toda pridejo pod kontrolo države. Tak gospodarski sistem etatiziranih veleobratov in združnih malih obratov namerava Jugoslovenska akcija voditi po načrtu. Delo po načrtu pa ni nič drugega kakor podređitev, ki jo je Jugoslovenska akcija malo prej obsodila kot zaslužnjenje in mehanizacijo! Zdi se, kakor da ljudje sami ne vedo, kaj nameravajo. Toda stvar je še drugačna; gre predvsem tudi za to, da se pove, komu podređitev ali podređitev pod koga. Kakšna je podređitev v tako zvani etatizaciji za razliko od podređitve celoti delovnega ljudstva v socializmu, bomo videli prihodnjič pri Rooseveltovi in Mussolinijevi etatizaciji v zaključnem poglavju naše razprave.

Toda naj bo filozofska ali sociološka razlaga podređitve taka ali drugačna, vendar ni mogoče smatrati, da so se mase srednjih slojev v večini evropskih meščanskih dežel odločile za prvi odgovor radi takega čistega filozofskega razglabljanja. Ni nobenega dvoma, da bi bil socializem za papeža in kardinale, za Kruppa in Rockefellerja »sužnost in uboj svobodnega vzmaha posameznika« in »samozakonnosti individua« in splošna beda. Toda mase srednjih slojev že v kapitalizmu ne morejo imeti nobenega svobodnega vzmaha posameznika ter so v bedi in z dolgovi popolnoma izenačene s proletariatom; vidijo, da jih prav tako kapitalizem razlaščuje, ter bi bile zadovoljne s kakršnokoli eksistenco v materialistični funkcionski državi. V Avstriji in Nemčiji vidimo celo, da so prav kmetje, obrtniki in mali trgovci v masah zapuščali meščanske stranke in pristopali k nacional-socializmu klub temu, da ima to gibanje v svojem naslovu ime »socializem«. Pač so si ti sloji pod takim »socializmom« predstavljali le socializacijo velike industrije in prosepvanje malih rokodelskih obratov kakor pred dvesto leti. Toda to nas ne sme motiti: Važno je, da beseda socializem ni več nobeno strašilo za srednje sloje. Drugod vidimo, da se kmetje in obrtniki oklepajo gesla »načrtno gospodarstvo«. To geslo je sicer samo po sebi nedoločeno, pomeni pa v vsakem primeru podređitev celoti, kakor jo pomeni socialistično gospodarstvo. Mase srednjih slojev v kapitalističnih deželah so brez dvoma prišle mnogo bližje drugemu odgovoru, kakor so bile pred vojno ali celo v prejšnjem stoletju. Toda zakaj večina njih ne pristaja na drugi odgovor, zakaj se odvrta od delavskega gibanja, zakaj ga smatra celo za hujšega sovražnika kakor kapital?

III. Odnos delavskega razreda do srednjih slojev.

V začetku smo dejali, da sta glavna in bistvena razreda v meščanski družbi buržuazija in proletariat. Oba ta razreda si nasprotujeta v svojih interesih in med njima se bije razredni boj za neposredne ekonomske interese vsakega od njiju. Če zasledujemo zgodovino, opazamo, da se ta boj pri proletariatu že od polovice prejšnjega stoletja razvija v boj za to, da vzame kapitalistom in veleposestnikom produkcijska sredstva, kakor tovarne, rudnike, zemljo in prometna sredstva in zgradi novo gospodarstvo na podlagi skupne lastnine produkcijskih sredstev, načrtne produkcije in enake razdelitve produciranih (izdelanih) življenjskih potrebščin po delu, kakor obutve, obleke, živil, stanovanj itd.; po drugi strani pa se razred kapitalistov in veleposestnikov seveda odločno bori proti temu. V tem glavnem boju današnjega časa pa srednje plasti, ki sicer niso neposredno prizadete z opisanim razrednim bojem med kapitalističnim in delavskim razredom, nihajo sem in tja ter s svojo številčno močjo odločajo kakor močan jezik na tehtnici. Lahko je torej uvideti, da je potek in izid opisane glavne borbe odvisen od zadržanja srednjih slojev in da n. pr. delavski razred, kar se njega tiče, ne sme niti malo misliti na zmago ali na kakršnekoli delne uspehe v boju za svoje dnevne interese, če niso srednji sloji vsaj nevtralni, in po drugi strani da sloni moč, ki jo ima kapital, prav na tem, da ima srednje sloje na ta ali oni način pod svojim vplivom.

Zakaj nihajo srednji sloji zdaj sém zdaj tja? Razlago si omogočimo, če si ogledamo njihovo socialno mesto. Te plasti niso proletariat, ker niso neposедуjoče, temveč imajo svoja lastna produkcijska sredstva: kmetje zemljo in orodje, obrtniki svoje orodje. V zemljo in orodje in znanje so v teku let in celih generacij vložili ves svoj trud ter so to svojo posest vzljubili; ker je ta njihova posest v današnjih razmerah sredstvo za njihovo eksistenco ter je socialni in duhovni položaj samostojnega kmeta in obrtnika vsaj v prejšnjih desetletjih bil boljši od položaja meznega delavca v kapitalističnem podjetju, želijo in hočejo te plasti ostati pri starem. Od kapitalistov pa se posedujoči srednji sloji razlikujejo po tem, da s svojim orodjem sami delajo in praviloma ne žive od izkoriščanja tujega dela. Le enemu delu srednjih slojev, ki sam praviloma ni posedujoč (uradništvo, zdravniki, advokati), prepuščata kapital in veleposestništvo en del svojega profita.

Skozi večino prejšnjega stoletja so bile srednje plasti, katerih gospodarsko stanje je bilo dotlej znosno, skoraj vedno odločno na strani meščanstva. Meščanstvo jih je poučevalo, da jim bo socializem vzel vse imetje in jih bo spravil na beraško palico, dasi pri nobenem od pravih predstaviteljev socializma ne moremo najti, da bi se bil kje izrazil za to, da se obrtniku zapleni

njegovo orodje in malemu kmetu odvzame zemlja. Nasprotno sam kapitalizem ne more obstojati, ne da bi vedno bolj izpodrival malega človeka, bodisi s svojo boljšo tehniko, bodisi s svojimi zvezami, bodisi z državnimi davki, carinami in omejitvami, ne da bi jim dajal kake druge eksistence (možnosti obstoja). To smo že uvodoma omenili in to so začeli srednji sloji vedno v večjem obsegu čutiti na svoji koži. Navzlic temu pa se v večini držav niso pridružili boju delavskega razreda proti kapitalu, temveč vse prej nasprotno. Vzroke je iskati v tem, da vsakdanje in zgodovinske izkušnje, ki so jih doživele mase srednjih slojev, še vedno niso tolike, da bi jih same napolile k delavskemu razredu; drugič pa ne v mali meri tudi v tem, da delavski razred ali ni znal ali pa načeloma ni hotel pridobiti srednjih slojev za sebe. Če bi jih bil hotel pridobiti zase, bi to zahtevalo sila trudapolnega, vztrajnega in sistematičnega dela leta in leta, v teoriji in praksi, v besedi in dejanjih, z izkoriščanjem in tolmačenjem masovnih praktičnih in življenjskih izkušenj. Med tem pa je velika večina voditeljev predvojne druge internacionale in vodstvo povojne socialne demokracije vse prej odbijalo srednje sloje; ti voditelji niso pritegnili srednjih slojev v rezervo za delavski razred, temveč so pomagali napraviti iz njih rezervo, iz katere jermlje velekapital svojo masovno fašistično armado proti delavskemu gibanju.

Mnogo čitateljev bo zmajevalo z glavo in bo celo ogorčenih nad tako trditvijo, ki po splošnem mnenju in znanju bije dejstvom očitno v obraz. Saj večina glav socialno demokratskega gibanja, kakor n. pr. na Češkem, navaja kot glavni razlog proti enotni fronti razrednega delavskega gibanja to, da bi prav taka enotnost odbila malomeščanstvo, ki da je kakor naravni zaveznik in prijatelj socialne demokracije. Zdi se, kakor da bi trditev, da je socialno demokratska politika pomagala odbijati malomeščanstvo in srednje sloje sploh od delavstva, postavljala resnico na glavo. Napačno bi bilo, če bi iz katerihkoli razlogov molčali o teh tako važnih in bistvenih stvareh, temveč se je treba o njih odkrito pogovoriti ter se učiti iz zgodovine.

Navedena trditev bije v obraz le plitvemu mnenju in plitvemu znanju. Poglejmo samo bližnjo zgodovino. Srednji sloji so kompaktni (v celoti) rodili močno in obsežno fašistično gibanje prav v onih deželah, kjer je bila velika večina delavstva pod vodstvom oportunističnih voditeljev, ki so veljali za prave predstavnike delavstva, kakor je bilo v Italiji, Avstriji in Nemčiji in kakor bo kmalu tudi v Angliji, Danski in v Švedski, kakor vsi znaki kažejo in če bodo dotični voditelji nadaljevali svojo dosedanjo politiko. Po drugi strani pa si je nemogoče predstavljati, da bi bil sedanji ruski režim sploh mogel priti kdaj do oblasti in da bi se mogel držati vsaj pol leta, če bi s svojo načelno in dejansko politiko odbijal srednje sloje, predvsem kmete in narodne manjšine. Zgodovina ruskega predvojnega delavskega

gibanja nam kaže, da se v njem že od konca prejšnjega stoletja in zlasti po letu 1905 kakor rdeča nit vleče teoretičen in praktičen boj za pridobitev srednjih plasti.

Zaradi zanemarjenega objavljanja Marxovih in Engelsovih čisto političnih in zgodovinskih spisov in njenega medsebojnega dopisovanja je v javnosti skoraj popolnoma neznano, da sta oba smatrala pridobitev srednjih slojev za delavstvo za izredno važno nalogo in da sta dobro poznavała njihov položaj in potrebe v kapitalizmu ter sta še v podrobnostih ugotovila njihove skupne dnevne zahteve s proletariatom.⁵ Na nekem mestu sta se izrazila, da je poraz v letu 1848 v Franciji in Nemčiji pripisati samo odporu srednjih slojev in predvsem kmetov (tako je bilo tudi v letu 1871 v Franciji), in sta dejala, da bo zavisela v Nemčiji vsa stvar samo od tega, ali bo delavskemu razredu stala ob strani tako rekoč druga izdaja kmečkih gibanj šestnajstega stoletja.⁶ Mislim, da ne bom delal nikomur krivice, če trdim, da so vsi ti stavki, spisi in programi tudi marksističnim množicam pri nas, tako na desni kakor na levi, španska vas ali jih pa vsaj smatrajo za zastarelo, neaktualno šaro; tudi drugod v srednji in zapadni Evropi vsaj pred vojno ni bilo mnogo drugače.

Pridobitev srednjih slojev za delavski razred sta zahtevala Marx in Engels v preteklem stoletju, torej še takrat, ko je bilo industrijsko delavstvo v Nemčiji mnogo šibkejše in slabše organizirano kakor delavski razred v našem stoletju v vzhodni in južni Evropi, ko je bilo tudi še brez velikih izkušenj in ko so bili kmetje še najbolj konservativni, zaostali in reakcionarni. Zanimivo pa je, da so v poznejši in mnogo bolj razviti dobi skoraj vsi voditelji druge internacionale s Kautskim na čelu, sklicujoč se na izkušnje prejšnjega stoletja in ruske revolucije leta 1905, prišli do nasprotnega naziranja kakor Marx in Engels, namreč da so srednji sloji in predvsem kmetje že od vsega početka, po svojem bistvu, reakcionarna masa in tako rekoč priro-

⁵ V slovenščino je poleg »Manifesta« doslej preveden od takih del le še »18. Brumaire Luja Bonaparte« in odlomek »Marx o francoskem kmetu« v I. letniku »Književnosti«, v srbohrvaščini »Klasne borbe u Francuskoj« in »Revolucija i kontrarevolucija u Nemačkoj« ter Engelsov »Seljački rat«, ki je napovedan tudi v slovenščini. V letošnjem koledarju Cankarjeve družbe je Sigma prevedel odstavek »Marx o malomeščanstvu«; način, kako je ta odstavek vzet iz celote in objavljen brez komentarja, je tipičen za socialdemokraško taktiko; kajti iz tega odstavka zveni samo: »Vi, malomeščani, ste deklasirani, ste propadli, spadate v propad, ker ste reakcionarni, in mi nimamo z Vami prav nič skupnega.« Tak način obravnavanja malomeščanstva v današnjem času, ki pomaga vihteti udarce kapitala proti tem masam, in malomeščanskim masam, ki sestoje prav tako iz ljudi in še zelo velikega števila prebivalstva in hočejo prav tako živeti, ne pokaže nobenega pozitivnega izhoda, tak način vodi malomeščanstvo proč od proletariata v fašizem.

⁶ »The whole thing in Germany wird abhängen von der Möglichkeit to back the proletarian revolution by some second edition of the Peasants war.« Marxovo pismo Engelsu z dne 16. aprila 1856 iz Londona; celotna izdaja III/II, str. 131.

jeni sovražniki delavskega gibanja in socializma;⁷ na ta zaključek so bili še posebno ponosni. Iz tega so izvajali, da je treba čakati na daljšo dobo razvoja, v teku katere bo kapitalizem te srednje plasti docela izpodrinil, tako da bo industrijski proletarijat tvoril večino vsakega naroda. Na to čakanje so sklenili preusmeriti vso svojo politiko. Koliko je razvoj zaposlenega industrijskega proletariata v absolutno večino prebivalstva v obstoječih kapitalističnih razmerah sploh mogoč in v kolikih generacijah in s kakšnimi bolečinami, ne spada v naše razmišljanje na tem mestu. Tukaj smo dolžni ugotoviti samo to, da je ta taktika čakanja druga stran trditve o nevarnosti prezgodnjega socializma in da je ta taktika povzročila opuščanje vsake zveze s srednjimi sloji, neredko pa tudi sovražno stališče do njih. Vsi pristaši te taktike so n. pr. svoj čas napovedovali skorajšen propad ruske oktobrske revolucije, v prvi vrsti sklicujoč se na to, da so srednji sloji v Rusiji v ogromni večini, kar so dotlej in takrat res bili.⁸

Vsa politika socialnodemokratskega vodstva je izhajala potem iz sledečih zaključkov: Srednje plasti so same po sebi reakcionarna masa in so po ekonomskih zakonih prepuščene poginu; čim prej poginejo, tem bolje za delavski razred. Male kapitaliste (malo industrijo) in srednje sloje so tedaj obravnavali na isti način in so jih enako prepuščali poginu, čeprav je med obema skupinama bistvena razlika, kajti srednji sloji se prav tako preživljajo z delom svojih rok kakor proletarijat. Za srednje sloje so se menili le, kolikor so jih potrebovali za volitve; edino, kar so jim nudili in dajali, je bila čista demokracija, toda v razviti, čisti meščanski demokraciji kapital prav tako in še hitreje dobesedno ugonablja srednje sloje in njihove pripadnike telesno in duševno (prim. današnji boj srednjih slojev proti »liberalizmu«). Da bi pa mehanizem kapitalistične produkcije čim prej odpravil srednje sloje kot take, je socialno demokratično vodstvo v načelu podpiralo kapitalizem in ga je po eni strani branilo pred srednjimi sloji, po drugi strani pa pred proletariatom (n. pr. v Nemčiji leta 1918 in 1923, v Avstriji 1918 in 1927, v Italiji 1920 in 1921), smatrajoč proletarijat napram celotnemu prebivalstvu za številčno še preslab in za premalo zrel za socializem. V tej politiki si je vodstvo pomagalo na ta način, da je velik del socialnih pridobitev za delavce kupilo od velekapitala na račun srednjih slojev ali pa vsaj pustilo srednje sloje brez vsakih socialnih pridobitev.

⁷ Podobno zahtevajo danes socialistični desničarji pri nas ustanovitev tretjega delavskega bloka, ki bo tudi proti meščanski opoziciji in so proti ljudski fronti svobode.

⁸ V tem tiči jedro oportunitizma G. V. Plehanova, ki je gledal samo na proletarijat, ni pa videl vsega ljudstva kakor Marx. Prim. Ločanove opombe v »Osnovnih problemih marksizma na str. XX in 34, dalje prip. Plehanova (29) na str. 97.

Eden od primerov odbijanja srednjih slojev v dnevnem ekonomskem boju je tako zvana socialistična zgraditev Dunaja, ki so jo hoteli izvesti, oziroma, ki so jo po svojih trditvah že napol izvedli avstromarksisti Otto Bauer, Seitz in drugi z davčno politiko, brez razlastitve velekapitala in brez nacionalizacije bank. Toda s svojim tako zvanim demokratičnim socializmom 1. niso mogli odpraviti velekapitalističnega izkoriščanja proletariata in srednjih slojev; 2. progresivni davek, ki so ga uvedli, ni Rotschildu v takem demokratičnem socializmu skrivil niti lasu; 3. Rotschildova banka je bila sanirana na stroške malih davkoplachevalcev, malih trgovcev, obrtnikov in malih rentnikov. Ta občinski socializem na račun srednjih slojev in ki ni dal srednjim slojem nič, je gnal mase srednjih slojev v patriotsko fronto in v Heimwehr.

Drugi primer odbijanja srednjih slojev je propagiranje tako zvanega »zadružnega socializma« v kapitalističnih deželah. Marx in Engels sta pozdravila zadruge kot enega od dokazov, da lahko delavci producirajo brez kapitalista: praktično vrednost za naše razmere sta pa videla v njih samo toliko, kolikor služijo zadruge kot delavske pomožne organizacije za materialno pomoč v strokovnem in političnem boju in kot zatočišče proti oduševanju. Moderni revizionistični socializem pa je proglasil zadruge za neke vrste prehod iz kapitalizma v socializem. Velekapital ni mogel imeti nič proti takemu zadružnemu socializmu ter je njegovo idejo toleriral in podpiral; v nekih državah hočejo fašistični ideologi z nedolžno zadružno demagogijo zlasti na kmetih udušiti in zamenjati boj proti nacionalnemu zatiranju in izkoriščanju in preprečiti zvezo kmečkega prebivalstva z delavskim razredom. Delavske zadruge potom svoje gole konkurence nikdar ne morejo izpodrinuti gospodarjev sveta — petrolejskih in premogovnih svetovnih trustov, koncernov težke metalurgične, elektrotehnične in kemične industrije, velikih tekstilnih in usnjarskih koncernov, železnic, paroplovnih družb, tudi če bi ti koncerni s svojo politično močjo ne ovirali take konkurence. Revnim in malim kmetom ne pomagajo zadruge prav nič, ker nimajo ničesar prodajati in si nimajo na kaj posojati. Po drugi strani so zadruge sredstvo za pritekanje finančnega (bančnega) kapitala na deželo, ker so njihova lastna kreditna sredstva pre-slaba, in tako padajo pod vpliv velekapitala.⁹ Proletarizirani

⁹ V vprašanju zadrug in nacionalnem vprašanju se vidi moč in važnost pravilnega razumevanja dialektike. Delavski razred gleda na vse to s stališča svoje končne osvoboditve, zato pa v različnih dobah zavzema različno stališče k tem vprašanjem. Pomen zadrug v prejšnjem stoletju, danes v kapitalističnih deželah in danes v socializmu je povsem različen. Stališče naprednega delavskega gibanja v nacionalnem vprašanju na Slovaškem je povsem drugačno v letih 1920 do 1930, ko je bila na Nemškem, v Avstriji in deloma na Poljskem liberalna demokracija, kakor pa danes, in že celo drugačno kakor v letih 1918 in 1919. In prav tako se v konkretni situaciji spremeni stališče k Zvezi

srednji sloji sploh ne morejo v zadruge, ker nič nimajo. Ideja izpodrivanja kapitalizma s čistim ekonomskim bojem potom zadrug je bila nekam utemeljena kvečjemu še v 18. in 19. stoletju, ko so bili kapitalistični obrati še majhni in strojne naprave male in poceni. Danes je ta ideja neresnična in današnji združni apostoli med delavstvom so nakopali delavskemu razredu splošno sovraštvo velikega dela srednjih slojev, v prvi vrsti malih trgovcev detajlistov. Krščanski in socialno demokratski birokrati so napravili iz zadrug svoje gospodarske organe, kateri so jim donašali mastne zaslužke, ter so jih dejansko spremenili v organizacije za dobiček po kapitalističnem principu. Z geslom graditve socializma so te zadruge prodajale sladkor in špirit na primer za nekaj par ceneje ali so dajale na leto nekaj dinarjev »dividend« in so pritegnile delavske konzumente, pri čemer so jim v mnogih meščanskih državah meščanski in socialno demokratski ministri v cilju bodisi solidaristične bodisi socialistične vzgoje dajali še razne kredite in davčne olajšave. Po eni strani je bila to politika male materialne pomoči in protekcije delavcem na račun in v škodo srednjih plasti; po drugi strani vsi ogromni dobički zadrug niso bili uporabljeni za boj delavskega razreda proti kapitalu, temveč za visoke plače združnih boncev in njihovih družin in zvez ali za podpiranje politike sloge med delom in kapitalom; in tretjič so zadruge postajale bolj ali manj odvisne od kapitalističnih velebank in s tem tudi njihove politike in so prihajale pod njihov politični vpliv. Zlasti v Avstriji in Nemčiji je ta tako zvani zadržni socializem vzbujal odpor in ogorčenje srednjih slojev. V Bolgariji in predvojni Rusiji n. pr. ni bilo takega odpora, ker združni socialisti niso bili v premoči in ker so imele zadruge delavsko politiko.

narodov in oboroževanju. Mehanično in absolutno pojmovanje raznih načel utegne biti za delavski razred najbolj usodno. Dialektika voditeljev socialne demokracije je bila doslej vedno tako obrnjena, da je podpirala kapital, da je objektivno izhajala s stališča kapitala.

Podobno vprašanje delavskih zadrug je tudi vprašanje kmečkih zadrug. Revnim in velikemu delu srednjih kmetov zadruge nič ne pomagajo; glavno korist imajo od njih veliki kmetje, ki imajo največ prodati in ki v zadrugah lažje dobijo kredit kakor mali kmetje in ga lažje odplačujejo. Toda zadruge postajajo vedno bolj zvezane z velebankami in odvisne od njih ter postanejo sredstvo za pritisk finančnega kapitala na deželo in za naraščanje njegovega vpliva. Radičeva kapitulacija leta 1925 je bila prav kapitulacija pred največjimi bankami, od katerih so njegove zadruge potrebovale kredita. Majhen val kapitalistične krize podere ves »združni socializem« v kapitalizmu, tako v mestu kakor na deželi. V nekih narodno neenotnih kapitalističnih državah hočejo fašistični voditelji z nedolžno združno demagogijo zlasti na kmetih udušiti boj proti nacionalnemu zatiranju in preprečiti zvezo kmečkega prebivalstva z delavskim razredom.

Rudolf Rojc:

V PRIČAKOVANJU

Preklete in neznosne, dolgočasne ure,
ko v tem tovarniškem oddelku mračnem ždim,
postopam, delam se, ko da bi delal
in zdim se sebi samemu neumni božji volek
in čakam in se ne borim.

Vsak dan pa rasejo brezdelnih vrste;
so fantje, so možje, so žene in dekleta
in vsem, in vsem pretesen je ta svet.

Ho, kdo bi vedel, kdaj še jaz v te temne vrste stopim,
k izobčencem, brezdomcem in brezdomovincem.
Morda ostanem, ker je majhna, majhna moja plača,
morda bom pal, še za sramotnejši denar prodal se,
ker ni še prišel čas, ko bomo složni vsi, kar nas trpi v
fabrikah.

O, pa takrat — takrat ne bom to jaz,
drug človek bo, ki bo omagal in bo pal
in ki ga žalostno in strogo bo vprašala žena: »Le zakaj
si nas izdal?«
— ker tudi ona dolga leta že v fabriko hodi.

V. Šk.:

PSIHOANALIZA IN INDIVIDUALNA PSIHLOGIJA

(Konec.)

Radi slabe preglednosti in težke čitljivosti rokopisa se je v zadnji številki vrnilo v ta članek več izprememb besedila in odstavkov, ki stilistično in vsebinsko motijo. Razen ostalih takih napak, ki naj jih čitatelj sam popravi, omenjamo tu: str. 359., vrsta 30., čitaj »z, lahko rečemo, odiozno...«; str. 360., vrsta 1. se mora glasiti: »... nočemo podpirati površnega spoznavanja naukov...«; dalje str. 361., vrsta 2., namesto »Zanimivo je...«, čitaj »Znano je...«; str. 361., vrsta 23., mora biti zapisano namesto »izgine«: »odrine«; dalje str. 362., odstavek 5 spada k odst. 4, nakar mora slediti zvezdica in novi oddelek.
V. Šk.

III.

Osnovni nauki individualne psihologije.

Adlerjeva teorija pri spoznavanju človeka ne skuša njegove duševnosti razčleniti na vrsto sestavnih delov, temveč smatra posamezne pojave v duševnem življenju za izraz enotne, ne-

deljive (»individualne«) celote, človekove osebnosti, njegovega značaja. Pri tem postavlja trditev, da je usmerjeno človekovo delovanje od zgodnje mladosti do poznejših let po isti življenjski črti, ki teži k nekemu cilju. Vse človekovo mišljenje, čutenje in hotenje ima torej neki stalni cilj. Individualna psihologija torej ne poudarja vzročnosti, kavzalnosti, duševnih doživljajev, temveč njih smotrenost, njih finalnost; ne ugotavlja vzroka nekega duševnega pojava, temveč njegov smoter.

Človeška duševnost je po tem nauku v neposredni odvisnosti od možnosti poljubnega izpreminjanja mesta, premikanja. Njena funkcija je vrsta obrambnih in napadalnih ukrepov, ki naj zagotovijo osebi gotovost (varnost) v okolju, ki jo obdaja.

Smoter, h kateremu teži vsak človek, je torej dosega občutka gotovosti. Ta gotovost pa se nanaša na človekov položaj napram soljudem, napram danemu okolju, v katerem živi. Individualna psihologija torej ne jemlje človeka kot osamljen stvor, temveč kot socialno bitje, ki živi v družbi, katere pravila in presnavljanja se odražajo tudi na posamezniku. Ta pravila pa so zakoni historičnega materializma, kakor sta jih dognala Marx in Engels — tako pravi vsaj dr. Adler.

Vpliv tega okolja ali miljeja na posameznika je ogromen, neprimerno večji kakor pa vpliv podedovanih lastnosti. — Učinkovati začenja milje na človeka v najzgodnejši mladosti, v otroških letih. In značilno je: vtisi, ki jih naredi okolje na človeka v otroških letih, so odločilni za vse življenje. Ti vplivi ustvarijo v njegovi duševnosti vodilno linijo, po kateri se razvije značaj. — Tudi značaj je socialen pojem. Pod »potezo značaja« razumeva individualna psihologija izraz človeške duševnosti, ki se nam pokaže takrat, ko se človek loti reševanja življenjskih nalog. Življenjske naloge so v glavnem tri: ureditev odnosa do soljudi, do družbe; ureditev odnosa do dela in rešitev spolnega vprašanja (normalno: pridobitev spolnega tovariša).

☆

Zaradi lažje obrambe pred naravnimi nepravilnostmi in zaradi lažjega dobavljanja življenjskih potrebščin je živel človek od pradavnine do današnjih dni v skupinah. Za časa tega sožitja se je v njem razvil čut za skupnost, ki ga navaja k obzirnosti do soljudi in k vzajemni podpori.

V nasprotju s tem čutom pa deluje težnja po uveljavljanju lastne osebe nad soljudmi. Ta težnja pa je izraz iskanja neke gotovosti v družbi, v kateri se čuti posameznik negotovega, manjvrednega. — Občutek manjvrednosti nastane v človeku iz raznih razlogov. Predvsem občuti manjvrednost vsakdo kot otrok. Njegova telesna slabost, navezanost

na hranitelje in vzgojitelje zbudijo v njem občutek, da je ne-bogljen in v primeri s starejšimi ljudmi manjvreden.

Tudi ni vseeno, ali je otrok v družini edinec, ali je najstarejši otrok. — Znano je, da imajo v večini družin najstarejši otroci neke predprave pred mlajšimi, najmlajšega starši najbolj ljubijo, tako da so srednji otroci najmanj uvaževani. —

Potem spol. Ženske so v današnji družbi zapostavljene; naravno je torej, da se čutijo napram moškimi, zlasti bratom, često manjvredne.

Kakor položaj v družini in spol, tako zbuja v otroku občutek manjvrednosti tudi revščina v družini, v kateri je zra-stel, zlasti, ko pride v dotiko z bogatejšimi otroci. Prav tako učinkuje neugoden socialni položaj, n. pr. nezakonsko rojstvo; dalje telesne hibe, šibka postava, slabo zdravje itd.

Posebno poglavje predstavljajo napake pri vzgoji, ki vsebuje danes že vse polno kazni in drugih ponižanj, ki včasih za vedno uničijo samozavest v človeku. Taki ljudje postanejo često zločinci — brez prave svoje krivde. Družba pa, ki je povzročila, da so postali taki, jih obsoja in kaznuje. —

Na občutek manjvrednosti lahko reagira človeška duševnost na dva načina: ali nastopi popoln obup nad samim seboj (Entmütigung) ali pa začenja — večinoma podzavest — siliti človeka k udejstvovanju, ki naj bi njemu samemu in soljudem dokazalo, da le ni manj vreden kakor ostali ljudje. Ta težnja po uveljavljanju je torej v svojem bistvu poskus, nadomestiti ali kompenzirati pomanjkljivost, zavoljo katere ta posameznik ni »enakovreden« član družbe. Kadar pa ima kdo posebno močan občutek manjvrednosti, se ne zadovolji z dosego enakovrednosti v družbi, temveč skuša z najrazličnejšimi sredstvi, z izrednimi dejanji, postaviti svojo osebo v ospredje; stremljenje po kompenzaciji se izprevrže v stremljenje po nadkompenciaciji.

Tako zvana častihlepnost je torej posledica močnega občutja manjvrednosti.

Stremljenje po nadkompenciaciji se seveda ne izraža le v dejanjih, temveč — in to skoro še češče — v besedah (na primer bahanje je precej gotov znak za občutek manjvrednosti) in pa v sanjarjenju, pri katerem si taka oseba predstavlja samo sebe mogočno in čaščeno. —

Prav zanimiva kompenzacija in nadkompenciacija se vrši v nekaterih primerih manjvrednosti organov, n. pr. čutil, ko posveti človek vso pažnjo temu organu in ga toliko neguje, da se nazadnje razvije še boljše kakor ostala čutila. Tak slučaj vidimo pri nekaterih umetnikih, ki so n. pr. pri svoji naglušnosti postali glasbeniki s sijajnim posluhom.

Izsledki o nadkompenciaciji pri manjvrednosti organov spajajo med prva in najpomembnejša dognanja dr. Alfreda Adlerja.

Nauk o manjvrednosti in stremljenju po kompenzaciji je težišče individualne psihologije. — Po njej poteka človekovo duševno življenje v borbi med čutom za skupnost in med težnjo po osebnem uveljavljanju. Pozitivno vrednoti individualna psihologija seveda čut za skupnost, po katerem se posameznik sklada s soljudmi. Človekova dolžnost je torej, da s svojimi sebičnimi nagibi ne moti harmonije, soglasja, ki naj vlada v človeški skupnosti. —

*

Tu naj omenimo še pomen besede »kompleks«, ki jo slišimo često, uporabljeno v smislu »občutka manjvrednosti« (»ta človek ima komplekse«). — »Kompleks« pomeni »skupina«; v duševnem življenju: skupino asociiranih, združenih dojmov, predstav, čuvstev, ki spadajo po svoji vsebini ali nastanku skupaj. — Tako imamo n. pr. v psihoanalizi Oidipov kompleks, čigar bistvo je sinova spolna ljubezen do matere in sovraštvo do očeta. — »Manjvrednostni kompleks« pomeni torej skupino predstav, čuvstev, dojmov, ki so zbudili v neki osebi občutek manjvrednosti in ki delujejo dalje v njegovi duševnosti, zlasti v podzavestni, tako da povzročajo pojave, ki jih poznamo kot reakcijo človeške duševnosti na občutek manjvrednosti. —

IV.

Ko zavzemamo svoje stališče do psihoanalize, moramo ugotoviti, da pomeni Freudov nauk — prav tako v psihologiji kakor tudi v nevrologiji — prevrat zgodovinskega pomena. Kajti dognanja o podzavesti so odprla proučevanju človeške duševnosti ogromno novih vidikov. Ugotovitve o vzročnosti — determinizmu, o dinamiki podzavesti, o vplivu materialnih procesov v človeškem telesu na podzavest, tvorijo osnovo, ki bo brez dvoma podlaga za vse tiste bodoče psihološke sisteme, ki naj bodo znanstveni in kritični. — Metoda priklicavanja v zavest in sproščevanja kompleksov po odreagiranju je danes edina pomoč v velikem številu živčnih boleznih, kjer so odpovedala vsa dosedanja sredstva, ki so bila pogostoma tudi silno naivna, n. pr. prhe z mrzlo vodo in podobno.

Čeprav je tudi v ostalih tezah, ki se tičejo podzavestnega življenja, brez dvoma nekaj pravilnosti, je vendar gotovo, da vseh duševnih pojavov z njimi ne moremo razložiti. To velja o »pogreškah«, ki jih vseh gotovo ne moremo tolmačiti z delovanjem kake prikrite želje, dalje o sanjah, zlasti pa o sanjski simboliki, ki je kljub obširnim Freudovim studijam še močno neobdelana snov; dalje o perverznostih itd.

Glede studija seksualnosti pa moramo priznati, da je dal dr. Freud doslej še najpopolnejšo in najenotnejšo teorijo o njej, čeprav sloni tudi ta še marsikje le na domnevah, ki nikakor niso

dokazane. Največje vrednosti bodo verjetno dognanja o infan-tilni seksualnosti (otrokovi spolnosti) — čeprav je tudi tu še marsikaj potrebno izpopolnitve, dalje dognanja o sublimacijah, o nevrozah itd.

Kakor pa je psihoanaliza pravilna v marsikaterem svojem zaključku o človeku kot posamezniku, tako je nemogoče z njo razlagati pojave v socialnem življenju. — Nagibi, ki vodijo posameznika, ne vodijo celotne družbe, saj njeni zakoni niso vsota vseh zakonov, ki veljajo za poedinca, temveč se razvija človeštvo po posebnih pravilih, ki se odražajo na posameznikih; ne more pa biti narobe, da bi mogli s fiziološkimi vplivi razlagati pojave socialnega, gospodarskega, političnega značaja. S tega stališča moramo odkloniti vso teorijo o nastanku vere, ženinoga položaja v družini, o nastanku kulture kot proizvoda zatirane spolnosti (s tem pa ne zanikavamo, da je sublimirani spolni nagon pri marsikaterem posamezniku res deloma vir energije za kulturno udejstvovanje). —

V tem oziru greše tudi marksisti-psihoanalitiki, ko skušajo povdarjati, da podzavestne seksualne težnje bistveno vplivajo na sociološke pojave (n. pr. dr. Reich v »Dialektischer Materialismus und Psychoanalyse«). Tudi ni mogoče povsem prepričano trditi, da bi pri večini izrazov psihologije množic soodločal spolni nagon (dr. Reich n. pr. domneva v spisu »Massenpsychologie des Faschismus«, da predstavlja znamenje kljukastega križa za množice mikavnost seksualnega značaja, kajti podzavestno slutijo, da je to znamenje nastalo v mnogih primerih iz stilizirane slike dveh teles v spolnem občevanju).

Splošno velja glede psihoanalize, da je veliko preveč individualistična in da ne upošteva vpliva socialnih momentov na človeka.

To nam postane razumljivo, če gledamo nanjo kot na proizvod okolnosti, v katerih je nastala. Dr. Freud je prišel do svojih zaključkov ob opazovanju pacientov in zlasti pacientinj iz dunajskih meščanskih, bogatih krogov. Te pacientke so bile nevrotične, histerične, in pri teh je zelo verjetno, da Freud ni mogel priti do drugih zaključkov, kakor do tega, da so nevroze večinoma posledice bolnega spolnega življenja. — Tudi ni brez pomena, da so bili pacienti premožni (zdravljenje je bilo dolgotrajno in drago), tako da do stika s širokimi plastmi ljudstva Freud v svoji praksi sploh ni prišel. —

Njegov nauk, ki je jasno prikazal podzavestne globine človeka — zlasti tudi otroka — kot spolno kaj malo idealnega bitja — idealnega namreč v smislu meščanske morale — je seveda zbudil kot »panseksualizem« odpor v javnosti in po tem odporu nam postane razumljiv tudi pesimizem, ki ga izražajo Freudova sociološka dela.

V.

Nastanek individualne psihologije je bil determiniran deloma po izsledkih psihoanalitičnih raziskovanj, deloma po rastoči moči socialne demokracije, morda pa tudi po težnjah dr. Alfreda Adlerja, zdravnika z lastno prakso, ki je imela kajpak tudi pridobitni značaj. — Zato si individualne psihologije ne moremo zamisliti brez predhodnih dognanj dr. Freuda, zlasti o podzavestni, pa tudi ne brez malomeščansko-kompromisarske mentalitete socialne demokracije in njenega sklicevanja na Marxa in Engelsa. Marksistični vplivi so rezultirali najpozitivnejšo vrednoto individualne psihologije — zlasti v nasprotju s psihoanalizo —: socialni moment (čut za skupnost, vpliv okolja itd.).

Tedaj razširjena praktična uporaba marksističnih teorij pa je dala »čutu za skupnost« značaj težnje po znosnem sožitju enakovrednih individuov, brez tistega povdarjanja družbe, celote kot nekake delovne enote, ki zahteva popolno podrejenost posameznika, včasih tudi njegovo žrtvovanje — kakor pojmuje mo marxizem danes. Tudi revolucionarnosti ni v individualni psihologiji. Najprej da je treba vzgojiti nove ljudi, kakor pravi ta nauk, potem šele ustvariti brezrazredno družbo ... ali je to v skladu s sklicevanjem na historični materializem.

*

»Ta knjiga skuša prikazati najširšim krogom bralcev ne iz podbitne osnove individualne psihologije in njihovo vrednost za človeštvo, istočasno pa tudi njen pomen za ravnanje z ljudmi in za ureditev lastnega življenja.« Tako se začena uvod k prvi izdaji knjige »Menschenkenntnis«. — Že ta stavek priča, da je šlo dr. Adlerju predvsem za praktične učinke knjige — in močno se nam zdi, da ta težnja precej zmanjšuje znanstveno prednost njegovih dognanj.

In res: praktičen uspeh ni izostal. Lahka razumljivost, praktična uporabnost, prvovrstna načela za vzgojo so zagotovila individualni psihologiji velik uspeh. — Zlasti je vplivalo na ta uspeh dejstvo, da so bila Adlerjeva izvajanja prosta »poltenih« spolnih primesi, kakršnih je v psihoanalizi polno.

Znanstvene osnove individualne psihologije so veliko manj trdne kakor osnove psihoanalize. Prvič psihoanaliza bolj podarja stik z materialnimi procesi v človeku, drugič pa — in to je važno: kavzalnost (vzročnost) bo pač veljala vsepovsod v duševnem življenju; toda finalnost? Vzrok kakega histeričnega napada bi bilo pač moči ugotoviti, toda, da vidimo v njem kako smotreno dejanje, ki naj bi imelo neki cilj, zato bomo morali pač pogosto poklicati na pomoč svojo fantazijo. —

S tem nočemo trditi, da bi nikjer ne mogli zaslediti v človekovih podzavestnih dejanjih neke smotrenosti; zlasti ne ugovarjamo kavzalno-finalnemu načinu opazovanja duševnih

pojavor; toda v vsakem slučaju videti izraz nekega hotenja, to pač ne bo obveljalo.

Nauk o manjvrednosti in kompenzacijah lahko sprejmemo v bistvu kot pravilen. Z njim nam je dal dr. Adler odkritje, ki bo zlasti za vzgojitelje izrednega pomena; posebno velja to tudi glede manjvrednosti organov.

*

Popolnoma napačno je, če se vprašamo, ali naj sprejmemo kot pravilno psihoanalizo ali individualno psihologijo. V obeh teorijah moramo videti tezo in antitezo, ki bosta v bodočnosti dali sintezo, ki jo bo treba šele najti. — O iskanju te sinteze nam pričajo tudi nove »šole«, zlasti individualno-psihološke (n. pr. berlinska, budimpeštanska). — Zatrđno pa lahko rečemo: čeprav bo sinteza vsebovala pozitivne izsledke obeh nauk, in sicer izpopolnjene, nam bo vendar odprla nešteto novih vprašanj, novih problemov, tako da razvoj ne bo zaključen. Kajti mnogo je še danes neraziskanih podzavestnih pojavov, ki vzbujajo ponekod ob razpravljanju o njih očitek praznovernosti, kakor so smatrali nekđaj Freudovo razlaganje sanj za babjo vero. Znanost nam bo — upajmo, da v kratkem — odgovorila na marsikatero tako vprašanje. —

*

H koncu bi dodal še to: nekateri »oficialni« znanstveniki odklanjajo psihoanalizo in individualno psihologijo, češ da sta premalo eksaktni. Za nas ta ugovor ni sprejemljiv; za nas ni »eksaktnih« in »neeksaktnih« ved, kajti »vse znanosti so bolj ali manj eksaktne kopije objektivne realnosti, na katero se nanašajo — to je stališče dialektičnega materializma«. (Dr. S. Marković: Kritički osvrti.)

Tone Čufar:

PIONIRJI NOVEGA SVETA

V naš težki čas
le malokđaj posije sonce sreče,
prečestokrat razjeda nas
obup grenak,
in davi strup sodobnosti moreče.

Krivica je po zemlji posejana,
pravica pa globoko zakopana,
pravica izkoriščanih milijonov,
zatiranih že dolga tisočletja,
zdaj sitih tiranij in lačnih kruha,
in žejnih svobode, nje doživetja.

Težak je čas,
 Najtežja pa je pot k pravici.
 Ni vsak za nas,
 ki množicam prinašamo spoznanja;
 skozi temo neznanja
 ne zmore vsak nositi plamenice
 enakosti, svobode in resnice.

Mi nove dobe smo kovači;
 kdor je voljan kovati z nami,
 naj sam bo prekovan, dovolj močan
 za gradnjo velikih mostov
 iz starega sveta v nov.
 Mi smo stavbeni inženirji,
 v bodočnost so pogledi nam uprti,
 za našo stvar
 se ne bojimo, ... niti smrti,
 ker novega sveta smo pionirji.

JETIČNIK

Sonce pomladno ogreva ljudi,
 novo življenje iz zemlje kipi,
 pesem veselja razlega se v svet,
 zanj pa ni smeha, zaprt je v klet,
 mračno čez dan, tesno čez noč,
 vlažno in strašno, ko stokajoč
 gleda v stene, strmi v strop
 in premišljuje svoj lastni pokop.

V kotu na postelji stari leži
 in pokašljuje, iz pljuč bruha kri.
 Ko pa pojenjajo težki napadi,
 mu gredo misli ko ponavadi
 v leta otroška in tisto mladost,
 ki mu ni bila sama radost,
 vendar je takrat še zdravje imel
 in se od svojega dela živel.

Trdo je delal do zadnjih dni,
 pri delu je pustil vse svoje moči,
 zdaj od garanja zlomljen in strt
 čaka v podzemlju prezgodnjo smrt,
 nade rešilne ne najde nobene,
 skrbi ga usoda ljubljene žene,
 skrbijo ga pota dragih otrok
 v svetu krivice in večnih nadlog.

Hudales Oskar:

REPORTAŽA S POKOPALIŠČA

Dan je bil solnčen in topel kakor v zgodnjem poletju. Na razsežna pokopališča je venomer prihajalo na stotine ljudi. Povsod je vonjalo po krizantemah...

Takoj blizu vhoda stoji ob veliki grobnici gruča mož in žen. Občudujejo masivne, bahate plošče, prizmaste stebre in nalahno vsločeni pokrov iz bleščeče izglajenega, čokoladno-rujavega marmorja. Mrko gleda bronasto poprsje polnoličnega brkatega možakarja z zadnje stene grobnice, kakor bi mu ne bilo všeč, da si ti preprosti ljudje drznejo otipavati okrasje njegovega groba.

»Kdo je tu pokopan?« vprašuje starejši mož.

»Ali ne znate čitati?« se pol šaljivo pol zbadljivo obregne vanj brhko dekle, oblečeno v tenak, ponošen plašč. »Saj je napisano na plošči.«

»Ne vidim,« odvrne mož, se prerije skozi gnečo in čita: Franz D..., tovarnar opeke. »Ah, ta ima tu svoj grob! Lep grob! Kdo mu ga je neki kupil?«

Ljudje se veselo zasmеjejo. Najbolj vedro in zvonko se smeje dekle.

»Kdo neki? Sam. Mož je bil vendar tovarnar in strašno bogat.«

»Sam?« Možakove drobne oči se hudomušno zablešče. »Ej, ljuba moja! Nič si ga ni sam kupil. Kupili so mu ga Prekmurci, ki so delali v njegovi tovarni in zaslužili samo za kruh in čebulo.«

Gruča se je razkropila, kakor bi se nečesa sramovala.

*

Tudi vojaški grobovi so že okrašeni. Poti med njimi so opleli. Poželi so travo, ki je vse leto divje rastla po njih. Majhne gomile sličijo ježem, razvrščenim v ravne vrste. V vsak grob je zatak-njenih nekaj revnih cvetic,

ko so delali šopke in vence za mrtve svojce. Sploh so ti vojaški grobovi nerodna in nevšečna zadeva, čeprav se samo enkrat na leto nekoliko uredi. Še tega bi ne bilo treba, a se mora. Že zaradi lepšega — — —

*

Zvečer tonejo pokopališča v morju luči. Kakor plahe ptičke frfotajo plamenčki svečk. Hoteli bi se odtrgati in splavati v črnino nočnega neba.

Med grobovi hodijo tiho, molče ali samo šepetaje pozni obiskovalci, ki so se izognili popoldanski paradni svečanosti. Molitvam, govorom, nagrobnicam in razkazovanju jesenskih toalet.

K zadnji steni kapele je prislonjena deska, prevlečena s črnim crep-papirjem. Na deski trnjev venec, trobojnica in pet fotografij.

Valenčič, Bidovec, Miloš, Marušič, Gortan.

Pod desko miniaturni nagrobni križi z imeni.

Pred njimi dogorevajo lučke. Mnogo jih je. Vosek onih svečk, ki so dogorele, se je razlil v veliko mlako. V njej plavajo konci še gorečih. Mlad človek čepi na tleh in skrbno grabi z golo roko pesek okrog mlake, da bi se vosek predaleč ne razlil, da se ne bi strdil, da bi svečke čim dalj gorele... Fant je blede, suh, črno poraščen. Iz pošvedranih čevljev mu gledajo prsti. Obleko ima raztrgano in povaljano. Ker je brez srajce, si je privihal ovrtnik in okrog vratu zvezal veliko, umazano ruto. Oguljeno, razcefrano kapo tišči pod levim komolcem, z desnico pa mirno grebe pesek. Ne meni se mnogo za pogovor okoli stoječih, ki z začudenjem opazujejo njegovo neobičajno početje.

»Teh pet se je menda ponesrečilo,« pravi neko dekle.

»Najbrže v planinah,« meni mlad moški.

Ljudje se z zanimanjem zagledajo v slike. Prerivajo se, da bi jih čim bolj videli. Tedaj dvigne fant obraz in za trenotek prestane z delom.

»Da,« pravi, in na ustnicah mu zaigra ironičen nasmeh. »Teh pet mladcev se je hudo ponesrečilo.

Gledalcem je neprijetno. Počasi se razhajajo.

Fant ostane sam.

Tudi onih ni videti nikjer,

Kako

naj bi se tudi še pečali s to nevšečno zadevo? Sedaj, ponoči, jih na tem spominskem prostoru nihče ne vidi. Oni so stvar opravili prej, pri popoldanski paradi. Opravili so jo oficijelno in z rodoljubnim zanosom. Zvečer se ni mogoče odreče toplim gostilnam, ki vabijo z obeh strani ulic. Novo vino točijo. Pravijo, da je letos izredno dobro...

Sam samcat kleči raztrgani fant na mrzlih jesenskih tleh. Še vedno previdno grabi pesek, da bi se vosek ne razlil.

*

Fabrikant Franz D... je tudi sam. Mrko gleda s kamenitega podstavka. Mrko in neprijazno, kakor je gledal svoj čas Prekmurce, kadar so prihajali k njemu prosit dela in povišanja mezd.

Ljudje se zbirajo na nasprotnem koncu ob visokem nagrobniku.

Kelnarič ni sam. Med gručo stoji kakor svoj med svojimi.

Izmučen, trd delavski obraz, izklesan iz pohorskega granita, gleda v nočno nebo. Tako je gledal Kelnarič iz vodnjaka in beračil za svoje bedno življenje.

Ljudje šepetajo med seboj, gledajo kip, se sklanjajo nad grob, prižigajo svečke in polagajo cvetje nanj. Kelnarič pa obtožuje...

BORBA PROTI MARXU

(Konec.)

V prvem delu svoje razprave sem pokazal na nekaj primerih, kolikšno je resnično znanje g. Žitomira Janežiča, kar se tiče razmerja med Marxom in Engelsom, kako »temeljito« pozna ta slovenski znanstvenik gradivo, ki ga obdeluje, in kako »točno« je poučen o časovnem poteku nekaterih dogodkov iz Marxovega in Engelsovega življenja.

Toda o vseh teh stvarih bi morda lahko dejali, da so samo postranske važnosti; saj je vendar glavna točka Janežičevega programa historični materializem, ne pa podrobno znanje Marxovega in Engelsovega življenja in njihovih del. Morda mu smemo tu bolj zaupati, saj vendar sam tako samozavestno trdi: »Hvala Bogu, da že poznamo starega Hegela, ... Znan nam je tudi človekoljubni Guyau ... Poznamo tudi duhovitega Spenglerja, ...« (»Čas«, l. XXIX, št. 9—10, str. 266—27. Podčrtal —r—š.) In celo: »V ogromnem kupu Marx-Engelsovih del, kjer se govori pogosto o zgodovini, sem našel samo eno mesto, kjer se zdi, da hoče avtor določiti, kaj je zgodovina.« (O. c., str. 282. Podčrtal —r—š.) Pričakovati smemo torej vsaj na tem področju globoko znanje, ker je g. Janežič po lastnem zatrdilu predelal »ogromni kup Marx-Engelsovih del«.

Janežičeva slika historičnega materializma.

Takoj v začetku svoje razprave obljublja g. Janežič, da »bo obravnaval tu t. zv. historični materializem le v njegovi najpristnejši obliki, kot sta ga zasnovala Marx in Engels.« (O. c., str. 266.) Videli bomo, da te obljube ne bo izpolnil, ker bi se mu drugače marsikak dokaz ne posrečil, ki se mu tako »posreči«. Sicer ima pa g. Janežič z obema ustanoviteljima znanstvenega socializma na sploh in historičnega materializma posebej že takoj ob začetku križe in težave.

Meščanskemu znanstveniku so izhodišče navadno definicije. Vsak pojem, ki ga rabi tak znanstvenik, mora najprej točno določiti, in sicer zato, da lahko potem med delom pozabi na to določitev in podtakne temu »točno določenemu« pojmu drugo vsebino. Zato ni čudno, da se g. Janežič jezi, ker v »ogromnem kupu del« ni našel nikjer mesta, kjer bi Marx in Engels določila, kaj je zgodovina. Našel je pač eno mesto, kjer »se zdi, da avtor hoče določiti, kaj je zgodovina.« (Podčrtal —r—š.) Kako je torej pri Marxu in Engelsu z definicijami?

Če bi g. Janežič res poznal »ogromen kup Marx-Engelsovih del«, tedaj bi lahko bral v uvodu k tretji knjigi »Kapitala« — Marxovega glavnega dela — tele Engelsove besede: »Ne bom se spuščal v razpravljanje njegovih pripomb glede drugih strani

Marxovega podajanja. Te pripombe temelje na zmoti, da hoče Marx tam, kjer razvija, definirati, in da smemo pri Marxu sploh iskati dognane in dovršene, enkrat za vselej veljavne definicije. Saj je vendar samo po sebi razumljivo, da se tam, kjer ne smatramo ne stvari ne njihovih medsebojnih odnosov za stalne, temveč za spremenljive, da se tam tudi njihove miselne podobe, pojmi, prav tako spreminjajo in preobrazujejo; da jih torej ne vklepamo v toge definicije, temveč da jih razvijamo v njihovem zgodovinskem oziroma logičnem procesu nastajanja. (K. Marx: *Das Kapital*. 3. zvezek, 1. del, str. 14. Ring-Verlag, Zürich, 1933.) Že pri prvem koraku v svet historičnega materializma se torej g. Janežič ni samo spotaknil ob nepričakovano oviro, temveč je pokazal tudi svoje neznanje, ki smo ga pa pričakovali.

Marxov in Engelsov nauk o materialističnem pojmovanju zgodovine podaja g. Janežič takole:

»Na dnu vsega zgodovinskega, marksističnega, historičnega ali dialektičnega materializma — vsi ti izrazi so danes v rabi — leži težak determinizem, po katerem je končno materija gospodar duha. Duh ni svoboden, niti v mišljenju ne, ampak vse njegovo udejstvovanje določajo materialni zunanji pogoji. Človek je začel misliti in zmeraj vse misli in dela končno le zaradi gospodarskih razmer in interesov. Gospodarstvo je zadnja osnova, iz katere je izrasla država, politika, znanost, religija in sploh vse drugo... Najbližje človeku so od vseh materialnih stvari tiste, ki so mu potrebne za ohranjanje življenja. Tvarni činitelji: stvarni pogoji produkcije materialnih dobrin, ki pomenijo življenske potrebščine, popolnoma obvladajo vse človekovo mišljenje in hotenje. Vsako misel človeka kot zgodovinskega činitelja in vsako njegovo delo končno povzročajo in nujno uslovljajo le gospodarske razmere in motivi. Vse se dogaja le iz gospodarske nuje, to je osnova in zadnji zgodovinski činitelj. Zgodovinsko dogajanje je podobno reki: posamezno dejanje človeka, ki ga goni materialni gospodarski interes, je kakor kapljica v reki. Brezbroj takih kapljic tvori reko zgodovine, ki jo tako končno gonijo le materialne gospodarske vzmeti, ali kar je isto: produkcijske sile. Šele iz te »gospodarske baze« se razvija in dogaja v zgodovini vse ostalo. Svobodno dogajanje je v zgodovini, kot pri posameznem človeku izključeno. ... Izsledila (gibalne sile zgodovine. — r — š.) sta jih seveda Marx in Engels v gospodarskih interesih, ki obsegajo predvsem proizvajalne sile. Ves gospodarski interes je v tem: priboriti si čim več sil za proizvajanje življenskih sredstev. ... Te produktivne zmožnosti ali sile določajo potem »proizvajalne razmere«, ki niso nič drugega, kot razumna organizacija dela, in te »proizvajalne razmere« so tista »gospodarska baza« ozir. tisto, kar določa končno vse zgodovinsko dogajanje. ... Gospodarski interesi, ali z drugimi besedami pohlep po pridobitvi čim več proizvajalnih sil ustvarja »razrede« (Klassen) med ljudmi, ... Pozneje so nekateri vse te proizvajalne sile zbrali v svojo posest. Drugi pa so tako ostali brez sredstev in so morali delati tistim veleposestnikom. Tako so nastali razredi delavstva, proletariata in kapitalizma. Proletariat se pozneje zopet iz gospodarskih interesov — hočejo si priboriti nazaj produkcijska sredstva — spušča v boj s kapitalizmom. Razvoj vsega tega, ta boj za posest čim več produktivnih sil, je zgodovina.« (Sc., str. 268—270.)

Tak naj bi bil Marxov in Engelsov nauk o materialističnem pojmovanju zgodovine; in sicer naj bi bil to njun avtentični

nauk, »najpristnejša oblika« tega nauka! Naj omenim takoj, da je v tej sliki historičnega materializma g. Janežič sam navedel ob nekem zelo važnem mestu, da za tiste navedene trditve nista odgovorna Marx in Engels, temveč g. W. Sombart. To je mesto, ki pravi, da »proizvajalne razmere niso nič drugega kot razumna organizacija dela«. Očividno je torej g. Janežič prelomil dano besedo, da bo podal historični materializem v najpristnejši obliki. Trditev, da sta Marx in Engels smatrala produkcijske razmere za razumno organizacijo dela, je prav tako nesmiselna, kakor večno poudarjanje g. Janežiča, da sta smatrala Marx in Engels za končno gibalno zgodovine tisti gospodarski interes, ki je v tem: »priboriti si čim več sil za proizvodnjo življenjskih sredstev«, ali z drugimi besedami, gospodarski interes, ki je »pohlep po pridobitvi čim več proizvodnih sil«, ali še z drugimi besedami, gospodarski interes, ki je »boj za posest čim več produktivnih sil«.

Vsaka družba mora za svoj obstoj proizvajati življenjska sredstva. Zato mora človek delovati na obdajajočo ga naravo, ki je poleg njegovega dela vir bogastva, kakor pravi politična ekonomija. Ne učinkuje pa na naravo človek sam zase, ne kot posameznik, temveč človek, ki živi v družbi drugih ljudi. Produkcija torej ni samo odnos človeka do narave, temveč je tudi odnos človeka do človeka. Marx pravi: »V družbi producirajoči posamezniki — zato družbeno določena produkcija posameznikov je popolnoma naravno izhodišče.« (Zur Kritik der politischen Oekonomie, str. XIII. J. H. Dietz, Berlin 1930.) In dalje pravi Marx na mestu, ki ga navaja tudi g. Janežič sam: »V družbeni produkciji svojega življenja stopajo ljudje v določene, nujne, od njihove volje nezavisne odnose, produkcijske odnose, ki ustrezajo določeni razvojni stopnji njihovih materialnih produktivnih sil.« (Istotam, str. LV.) Ti produkcijski odnosi, oziroma, kakor pravi g. Janežič, »produkcijske razmere« torej niso »razumna organizacija dela«, temveč odnosi, ki nastajajo nezavisno od volje posameznikov, ki proizvajajo svoje materialno življenje v družbi. G. W. Sombart torej kljub svojim »dvem debelim zvezkom izčrpne kritike marksizma kot teorije in prakse« ne more biti g. Janežiču zadosten porok, da je njegova slika historičnega materializma res pristna, da, celo »najpristnejša«.

In o teh produkcijskih odnosih trdi na istem mestu Marx: »Celokupnost teh produkcijskih odnosov tvori ekonomsko zgradbo družbe, realno osnovo, nad katero se dviga pravniška in politična vrhna stavba in kateri ustrezajo določene družbene oblike zavesti. Produkcijski način materialnega življenja ustvarja pogoje za socialni, politični in duhovni življenjski proces na sploh. Ni zavest ljudi, ki določa njihovo bitje, temveč obratno, njihovo družbeno bitje je, ki določa njihovo zavest. Na določeni stopnji svojega razvoja pa pridejo materialne produktivne sile družbe v nasprotje z obstoječimi produkcijskimi odnosi, ali, kar

je le pravniški izraz za to, z lastninskimi odnosi, v katerih so se gibale do sedaj. Iz razvojnih oblik produktivnih sil se sprevržejo ti odnosi v njihove spono. Tedaj nastopi epoha socialne revolucije.« (Istotam, str. LX.)

Po Marxu so torej produkcijski odnosi realna osnova za socialni, politični in duhovni življenski proces na sploh, ali na kratko, za zgodovinsko dogajanje. Gospod Janežič pa trdi, da so gibalne sile zgodovinskih dogodkov tisti gospodarski interesi, ki jim gre za čim večji razvoj produktivnih sil. Po Marxu nastopajo dobe, ko prihaja realna osnova, to so produkcijski odnosi, v nasprotje z razvojem produktivnih sil; po g. Janežiču bi takih dob ne smelo biti, ker je vendar večen gospodarski interes, da se produktivne sile čimbolj razvijejo. Kdo je potemtakem pravilno podal Marxov in Engelsov historični materializem. Marx ali g. Janežič?

Marx in Engels nista trdila, da je razvoj produktivnih sil gospodarski interes kake določene družbeno-ekonomske formacije. Za Marx in Engelsa je razvoj produktivnih sil *d e j s t v o*, ki sta ga pokazala na nešteto primerih v vsej človeški zgodovini. Vladajoči razred vsake določene družbeno-ekonomske formacije pa ima svoj določeni gospodarski interes, ki pa ni nujno tak, da bi se morale zaradi tega produktivne sile razvijati. Gospodarski interes kapitalistov je bil in je, ustvariti čim več profita zase, ali z drugimi besedami, iztisniti iz proletariata čim več večvrednosti. In dočim so se nekoč zaradi tega določenega in za kapitalizem značilnega »gospodarskega interesa« produktivne sile silno razvile, stoji danes v tej veliki krizi velik del produktivnih sil neizrabljenih, tako v obliki ugaslih topilnih peči, zaprtih tovarn, po katerih rjave in razpadajo stroji, neobdelanih polj, zanemarjenih gozdov, kakor v obliki milijonov brezposelnih delavcev. Zato ne prihaja, kakor bi to po trditvi g. Janežiča moralo biti, do še večjega razmaha produktivnih sil, temveč se izpolnjuje Marxova napoved, po kateri smo danes v dobi, v kateri so produkcijski odnosi neznosna spona za produktivne sile, in produktivne sile bodo te spono razgnale. In ko bodo produktivne sile razgnale te spono, ko se bodo produktivne sile znebile razrednih verig, tedaj se bo v resnici odprla pot za neoviran razvoj produktivnih sil, tako materialnih kot duhovnih.

Predaleč bi nas zapeljalo, če bi hotel postaviti na pravo mesto vse grobe nesmisle o »razredih delavstva, proletariata in kapitalizma«, o »tistih veleposestnikih, ki jim morajo delati oni, ki so ostali brez sredstev«, o »proizvajalnih silah«, ki se po potrebi spremené in skrčijo v produkcijska sredstva, nesmisle, ki jih g. Janežič podtika Marxu kot njegov »najpristnejši historični materializem«.

Samo en primer naj še navedem, kako potrjuje g. Janežič svoje besede z učenim navajanjem Marxovih besed. Gospod Janežič zapiše stavek: »Svobodno dogajanje je v zgodovini, kot pri

posameznem človeku izključeno« in pripiše, da trdi Marx to v svojem delu »Der 18. Brumaire« (1927) str. 49. Če pogledaš v to delo, boš na navedenem mestu čital: »Na različnih oblikah lastnine, na družbenih eksistenčnih pogojih se dviga cela vrhnja stavba različnih in svojstveno oblikovanih občutkov, utvar, načinov mišljenja in življenjskih nazorov. Ves razred jih ustvarja in oblikuje iz svojih materialnih osnov in iz ustrežajočih družbenih odnosov. Posamezni individuum, ki jih dobiva s sporočilom in vzgojo, si lahko domišlja, da so to poslednji nagibi in izhodišče njegovih dejanj.« Kdor lahko odkrije samo podobnost med Marxovo živo, konkretno trditvijo in Janežičevo megleno, abstraktno »učenostjo«, mora biti pač dovtopen za nadnaravna razodetja in čudeže. Nam pa se razodeva prav nič čudežna resnica, da je g. Janežič historični materializem prikrojil prav tako po svoje kakor že pred njim legijon Marxovih kritikov. Upam, da tudi ni poslednji tega rodu.

Janežičeva kritika historičnega materializma.

Prav za prav bi bila moja naloga že končana, kajti Janežičeva kritika historičnega materializma je verna slika njegove slike historičnega materializma. »Odklikujejo« jo vse tiste vrline njegove »učenosti«, na katere smo bili že doslej tolikokrat naleteli. Ker pa raste po naši materialistični dialektiki znanje iz neznanja, zato nam bo neznanje g. Janežiča tudi v njegovi kritiki pripomoglo do večjega znanja in do razčiščenja raznih vprašanj.

Kritika historičnega materializma mora biti nujno spojena s postavljanjem lastnega pojmovanja zgodovine. Gospod Janežič gradi torej takole lastno filozofijo zgodovine:

»Proizvajalne sile so ali odvisne končno od človeka ali pa so to neke nerazumljive slepe sile, ki se same uravnavajo v korist človeku. ... Če so pa te sile odvisne od človeka — kot je končno vsaka tehnična zmožnost odvisna od človekovega duha — potem pade osnovna teza historičnega materializma, da so zadnje gonilne sile zgodovine materialne produkcijske sile ali gospodarstvo, in bi morali priznati, da za produkcijskimi silami stoji kot zadnji činitelj človeški duh s svojo stvariteljno iznajdljivostjo, ki uravnava in stori, da naravne sile postanejo »produkcijske«. Tako bi zadnja vzmet bila vendarle idealna, in bi bil duh vendar nad materijo. Iz te hude zadrege sta se Marx in Engels — najbrž s srečno asociacijo misli ob Hegelu — rešila s svojo slovit »dialektiko«. ... Formula za vse to dogajanje je: pozicija — negacija — negacija negacije (pozicija). Po tej shemi se nujno odigrava vsa zgodovina sveta.« (O. c., str. 270—271.)

Dalje zajema naš znanstvenik iz globin slovenskega duha, ki pa se tako čudovito vjema z duhom vse svetovne reakcije:

»Kakorkoli so produkcijske sile in razmere... važne v zgodovini, vendar zadnja osnova vsega dogajanja nikakor niso. Še manj pa so, kar sam Engels zavrača, edini činitelj zgodovine... Marx-Engelsova metoda v dokazovanju historičnega materializma je ta: Vzela sta, ne toliko iz splošne, kolikor iz gospodarske zgodovine nekaj meščanskih

dogodkov, v katerih je res gospodarstvo igralo glavno vlogo, in sta potem iz analize teh dogodkov kajpada dognala, da je gospodarstvo glavni činitelj. ... Močni nagibi in včasih res tudi zadnji nagibi za svetovno pomembno dejanje politikov, vodij in sploh velikih ljudi, ki delajo zgodovino, so tudi častihlepje, strastna ljubezen do svobode ali maščevanje. ... Te sile (slepe sile narave) morajo imeti svoje formalno počelo, človeškega duha in šele potem pride njihova produktivnost do veljave za človeka in imamo gospodarstvo. ... Saj način, kako človek uredi in obvlada naravne sile, da postanejo gospodarsko produktivne, more priti le iz človeškega duha. S tem postane seveda človeški duh zadnja »baza« Marx-Engelsove »gospodarske baze.« (O. c., 276—279.)

Če poznata Marx in Engels samo nekaj meščanskih dogodkov, ali naj moreta dati odgovor na vsa vprašanja g. Janežiča? Ali moreta odgovoriti na tole:

»Rayno ta razdrobitev družbe v razrede, ki je za materialistično sociologijo gotovo največji zgodovinski dogodek, bi se potem zgodila brez boja razredov, brez gospodarskih interesov in ne bi izrasla iz gospodarskih razmer. Zakaj pa so ljudje razbili prvotno »pozitivno« idealno formo družbe in ekonomije in ustvarili današnjo negacijo? — Na vsa ta vprašanja ne da marksistično pojmovanje zgodovine odgovora. Videli smo, da je za materialno bazo še nekaj drugega, kar giblje zgodovino, tudi zgodovino gospodarstva samega. To zadnje gibalo je človeški duh.« (O. c., str. 282-283.)

Po g. Janežiču sta si Marx in Engels pomagala iz zagate, v katero sta zabredla v svoji »kratkovidnosti«, s srečno »asociacijo« Heglove triade: pozicija — negacija — negacija negacije. V pismu C. Schmidta z dne 5. avgusta 1890, ki ga g. Janežič najbrž ne pozna, ker ga ni v Dunckerjevem »Quellenbuchu«, piše Engels: »Najino pojmovanje zgodovine pa je predvsem navodilo za študij, ne pa konstrukcijski vzvod à la heglovstvo. V so zgodovino je treba na novo preštudirati, eksistenčne pogoje različnih formacij je treba raziskati v posameznostih, preden poskušaš izvajati iz njih politične, zasebnopravne, estetske, filozofske, religiozne itd. načine gledanja, ki ustrezajo tem eksistenčnim pogojem. Le malo je bilo do sedaj storjenega na tem področju, ker se jih je le malo resno lotilo te naloge. Pri tem delu rabimo veliko pomoči, področje je neskončno veliko, in kdor hoče resno delati, stori lahko veliko in se odlikuje. Mesto tega pa rabi fraza historičnega materializma (vse se pač dá spremeniti v frazo) le premnogim mlajšim Nemcem samo za to, da si svoje sorazmerno skromno zgodovinsko znanje — gospodarska zgodovina je vendar še v povojih! — prikuje na hitro roko sistematično in se zde potem sami sebi silni duševni velikani...« (Karl Marx, *Ausgewählte Schriften*, zv. I, str. 383. Ring-Verlag, Zürich, 1934.) Marx in Engels sta torej natančno vedela, da se historični materializem ne sme omejiti samo na nekaj meščanskih dogodkov, temveč da mora zajeti vso zgodovino. Zavedala sta se pa tudi, da te naloge sama ne bosta mogla izpolniti in sta jo zapustila rodovom, ki bodo zaradi razvoja produktivnih sil (katerih ne bodo več vezale razredne spone, temveč bodo služile

družbi gospodarsko, politično in kulturno osvobojenega delavstva) osvobojeni suženjstva mezdnega dela in se bodo lahko posvetili reševanju znanstvenih nalog v vsem njihovem obsegu. Sama pa sta zgradila trdno osnovo temu znanstvenemu delu in zarisala genialen načrt, po katerem ga bo treba izvesti.

Gospodu Janežiču gre zasluga, da je morda prvič v slovenskem slovstvu omenil Engelsov odlomek o »Deležu, ki ga ima delo pri preobrazbi opice v človeka«. V tem odlomku je Engels pokazal, kako morajo marksisti izvesti do zadnjih posledic razvojno teorijo (izpopolnjeno seveda z materialistično dialektiko!), katere ni mogel in si ni upal do konca izvajati noben meščanski darwinist zaradi svojih predsodkov, izvirajočih iz njegovega stališča v družbi. S tem odlomkom je marksizem dobil popoln zasnutek zgodovine od takrat, ko se je človek izločil iz svojih živalskih sovrstnikov, preko prakomunistične družbe do zapletenega kapitalističnega družbenega reda in iz tega izvirajoče nove oblike človeške družbe. V tem odlomku pravi Engels, da je bil pri postanku človeka odločilen trenotek tisti, ko neka vrsta posebno visoko razvitih opic ni več uporabljala pri hoji prednjih udov, temveč je začela hoditi pokonci po zadnjih udih. V dolgih tisočletjih so se prednji udi polagoma preoblikovali v roke: r o k a se je o s v o b o d i l a in sicer se je osvobodila z d e l o m. Roka torej ni samo organ dela, temveč tudi njegov p r o d u k t. Po Darwinovem korelacijskem zakonu pa so morale spremembo roke spremljati spremembe drugih organov. Z izoblikovanjem roke, z delom, je začel človek obvladati prirodo. To pa je ljudi tudi zblíževalo: začutili so potrebo, da si drug drugemu kaj povedo, razvil se je organ za to in polagoma se je razvil jezik. Z delom in z govorom so se začeli razvijati možgani in obenem ž njimi tudi čutila. V stotisočletjih se je iz trope opic, ki so se zvirale po drevju, razvila človeška družba. In kaj razlikuje tropo opic od človeške družbe? D e l o. Delo pa se začne z izdelovanjem orodja. Kot žival, tako je moral tudi človek prvotno učinkovati na prirodo slučajno, brez smotra. Čim bolj pa so se ljudje oddaljevali od živali, tem bolj je dobivalo njihovo učinkovanje na prirodo značaj preišljenega, načrtnega, smotrenega delovanja. Polagoma so se ljudje navadili razlagati svoja dejanja na ta način, da potekajo ta dejanja iz njihovega mišljenja, ne pa iz njihovih materialnih potreb in tako se je razvil idealistični svetovni nazor, ki vlada posebno od propada antičnega sveta v človeških glavah. »Ta idealistični svetovni nazor vlada še danes tako močno, da si celo najbolj materialistični naravoslovci Darwinove šole ne morejo še napraviti jasne predstave o postanku človeka, ker pod onim ideološkim vplivom ne uvidijo, kakega velikega pomena je bilo delo pri tem.« (Duncker: Quellenbuch II., str. 131.) Materialistični svetovni nazor je torej popolnoma zaključen in ne pušča nikjer odprtih vrat, skozi katera naj bi se vrnil idealizem. Človeški duh se je razvil polagoma z razvojem možganov, možgani

pa so se razvijali pod vplivom dela. Vse večno ponavljajoče se trditve g. Janežiča, da je človeški duh zadnja osnova zgodovine, so torej prazne; vsa protislovja, ki jih je odkril v historičnem materializmu, ker pravita Marx in Engels, da človek dela svojo zgodovino in da je človek baza materialne produkcije, so protislovja samo za tistega, kdor niti tistega edinega vira, iz katerega je črpal svoje znanje marksizma, ni preštudiral do konca. Sicer pa je potreba navesti popoln citat in ne samo začetek, kakor to dela g. Janežič! Mesto, ki ga skuša g. Janežič izkoristiti za svoj idealizem, se glasi: »... Človek sam je osnova svoje materialne produkcije kakor vsake druge, ki jo opravlja. Vse okolnosti torej, ki učinkujejo na človeka, subjekt produkcije, spreminjajo bolj ali manj vse njegove funkcije in delovanje, torej tudi njegove funkcije in delovanje kot tvorca materialnega bogastva, blaga. V tem pogledu lahko v resnici dokažemo, da vplivajo in učinkujejo bolj ali manj odločilno na materialno produkcijo vsi človeški odnosi in vse funkcije, kakorkoli in kadarkoli naj se pojavijo...« (Duncker: Quellenbuch II., 119—120.) Jasno je torej, da ljudje sicer delajo svojo zgodovino, prav kot so tvorci svoje materialne produkcije, toda ne kot zgolj duhovi, temveč kot bitja, na katera učinkujejo razne okolnosti in spreminjajo vse njihove funkcije. Ne Marx ne Engels nista zanikala, da bi ljudje ne delovali v zgodovini kot posamezniki s svojo voljo, s svojim častihlepjem, s svojim sovraštvom, s svojim pohlepom itd. Toda posledice te volje, tega častihlepja, sovraštva, pohlepa itd. so bile navadno popolnoma drugačne, kot pa so si jih tisti veliki ljudje, ki delajo zgodovino, želeli. Napoleon ni hotel priti na sv. Heleno, pa je prišel; Wilhem II. je hotel ustvariti nemški imperij, pa je prijadral v Doorn; nešteto vlad v evropskih državah skuša prebroditi krizo, pa jo vsi njihovi ukrepi le še poglobljajo, kajti res je, kar pravi Marx, da »se na ekonomskih poantah lomijo konice bajonetov kot preperela goba« — in to je le druga oblika osnovne teze historičnega materializma, da je v poslednji instanci odločujoči moment v zgodovini produkcija in reprodukcija resničnega življenja.

Iz neskončnih globin Janežičevega neznanja poteka tudi trditev, da marksistično pojmovanje zgodovine ne dá odgovora na vprašanje, zakaj se je prvotna prakomunistična družba, ki ni bila razdeljena v razrede, razdrobila v razrede. Ta odgovor daje med drugimi Engelsovo delo »Izvor družine, zasebne lastnine in države«, ki je vse posvečeno prav postanku razredov. Oglela naj si ga pa g. Janežič sam, ker je prevedeno tudi v slovenščino, tako da mu ne bo treba biti v skrbeh za povečanje našega uvoza!

Ne samo, da ni stoletje, ki bo kmalu minulo, odkar sta bila Marx in Engels položila temelj zgradbi historičnega materializma, omajalo niti kamenčka v tej trdni zgradbi, nasprotno, vse to stoletje potrjuje na vsakem koraku, kar je bil Iljin zapisal o

materialističnem pojmovanju zgodovine v svojem eseju o »Karl Marxu«.

»Materialistično pojmovanje zgodovine, ali pravilneje, dosledna uporaba in razširitev materializma na področje družbenih pojavov je odpravila dve glavni pomanjkljivosti poprejšnjih zgodovinskih teorij. Te so imele prvič v najboljšem primeru za predmet svojega raziskavanja samo idejne motive zgodovinskega delovanja ljudi, ne da bi raziskavale, kaj povzroča te motive, ne da bi zasledovale objektivno zakonitost v razvoju sistema družbenih odnosov, ne da bi obrnile pogled na korene teh odnosov in na razvojno stopnjo materialne produkcije; drugič so poprejšnje teorije popolnoma prezrle baš dejanja ljudskih množic, medtem ko je historični materializem prvič ustvaril možnost raziskavati s prirodoslovno točnostjo družbene življenske pogoje množic kakor tudi spremembe teh pogojev. »Sociologija« in zgodovina pred Marxom sta v najboljšem primeru nudili samo grmado fragmentarno zbranih nepredelanih dejstev in opis posameznih plati zgodovinskega procesa. Marksizem pa je pokazal pot do vseobsežnega raziskavanja tega, kako je potekal proces nastajanja, razvijanja in razpadanja družbeno-ekonomskih formacij, in sicer s tem, da je raziskaval celokupnost vseh nasprotujočih si tendenc, da je zvedel te na življenske in produktijske odnose različnih razredov v družbi, ki se dajo eksaktno določiti, da je izločil subjektivizem in samovoljo pri izbiri oz. razlagi posameznih »prevladujočih« idej in da je dokazal, da so koreni vseh idej brez izjeme in vseh različnih tendenc v stanju materialnih produktivnih sil. Ljudje delajo svojo zgodovino sami, kaj pa določa motive ljudi in posebno ljudskih množic, kaj povzroča boje nasprotnih si idej in stremeljenj, kaj predstavlja celokupnost vseh teh bojev vseh človeških družb, kateri so objektivni produktijski pogoji materialnega življenja, ki tvorijo osnovo za vse zgodovinsko delovanje ljudi, kakšen je razvojni zakon teh pogojev — na vse to pa je opozoril Marx in je pokazal pot k znanstvenemu raziskavanju zgodovine, ki je enoten, v vsej svoji ogromni mnogostranosti in v vsej svoji protislovnosti zakonit proces.« (D. Rjazanov: Knjiga o Marxu, str. 102, Zagreb 1934.)

KNJIGE MLADINSKE MATICE ZA LETO 1935.

Duševni obraz vladujočega razreda dane družbe se kaže v umetnosti, znanosti, morali, pravu in v vzgoji. Vsa ta intelektualna nadstavba, nastala posredno ali neposredno iz ekonomskih odnosov družbe, ima samo eden končni cilj: služiti ekonomskim interesom močnejšega. Služiti jim in jih čuvati. Posebno pa velja ta konstatacija za umetnost in način vzgoje. To dejstvo zakrivajo vladujoči razredi in njih malomeščanski hlapeci z venomernim povdarjanjem »čistosti« in »breztendenčnosti« umetnosti ter neomajnosti večnih, že v naprej določenih, točno začrtanih vzgojnih norm. Tako stališče je seveda popolnoma zmotno. Da je zmotno, bo priznal vsakdo, ki se je pri iskanju gibalnih sil družbenega razvoja prebil preko raznih fašističnih demagoških gesel in ekonomskega materializma ter jih našel v nasprotjih med družbeno produkcijo in privatnim prilaščanjem. Motreč s tega stališča kulturni razvoj in kulturno udejstvovanje ter način vzgoje pri danem narodu, moramo takoj spoznati vso hinavsko zlaganost trditve o »čistosti« in »breztendenčnosti« umetnosti ter večnosti vzgojnih norm. Uvideli bomo tudi, da se celo znanost vprega prvenstveno v voz zaščite ekonomskih interesov vladujočega razreda in da je vsa progresivna znanost zatirana ter da se v zaščito teh ekonomskih interesov uganja na račun kritičnih znanstvenih izsledkov najnevarnejše šarlatanstvo. Te trditve se dado n. pr.

dokazati pri vsej takozvani oficialni književnosti, umetnosti in znanosti. Le specielno pri Slovencih bi bilo to nekoliko težje, kajti slovenski oficialni literati so šli v težko zasluženi pokoj. Samostojno ne ustvarjajo več, ker so se lotili veliko koristnejšega posla — prevajanja. Prevajajo pa (razen redkih izjem) samo malomeščansko beletristiko. Materielno koristijo s tem sebi, materielno in moralno pa slovenskemu meščanstvu, kajti le po kakem čudežnem slučaju izda kaka slovenska založba tudi originalno slovensko delo. Oficialni slovenski literati so jalovi, zato bombardirajo založbe s prevodi, založbe pa jih izdajajo brez vsakega smotrenega načrta. Samo, da kupčija gre. Nič čudnega tedaj, da se slovenska progresivna književnost na tak način sistematično zatira, ker nima možnosti, da bi se razživela in razvila. Ostane ji v danih prilikah samo ozko odmerjeni prostor v nekaterih revijah. Vodnikova in Mohorjeva družba tu ne prideta v poštev, ker se pri izdajanju svojih knjig še vedno opirata na zastarelo miselnost, zlasti pa na preživelo romantično gledanje na kmetško vprašanje. Na njuno »kulturno« delo med Slovenci bi se bilo treba povrniti v posebnem članku. Danes sem se namenil spregovoriti nekoliko besedi o letošnjih knjigah Mladinske Matice in te uvodne besede naj bodo samo bežno osvetljenje okvirja, v katerem snuje in dela Mladinska Matica.

Letos je M. M. izdala poleg osem števil mladinske revije »Naš rod«, še štiri knjige: »Kresnice« za leto 1935, Bevkovo povest »Pastirci«, Andrejkovo knjižico »Po lepi Sloveniji« in Ribičičevo pravljico »Kralj Honolulu«. Za Din 22-50 letne naročnine, kvantitativno lep dar. Zato je tim težje razumeti bedasto, anonimno, demagoško gonjo, ki so jo zadnji čas započeli proti Mladinski Matici neki kulturno reakcionarni elementi, ki so v zadnjih mesecih oživeli med Slovenci kakor gadje na solncu. Tak način borbe proti neki kulturni instituciji, pa naj ista še tako slabo vrši svoje poslanstvo, dokazuje le vso strahotno duševno revščino zaplotnega ovaduha. V takih primerih je pošteno in možato nastopiti odkrito in stvarni in objektivni kritiki. Dvomim, da bi katerikoli narod v zapadni Evropi, da o balkanskih sploh ne govorim, imel mladinsko književno družbo, ki bi se po svoji organizaciji dala primerjati z Mladinsko Matico. Ze s tega gledišča bi jo morali čuvati, pač pa bi morali strogo paziti, da v kritiki opozorimo na vsako eventualno napako idejnega in vzgojnega značaja, ki bi jo uredništvo publikacij Mladinske Matice zagrešilo. Vse letošnje kritike knjig Mladinske Matice so bile ugodne. Nobenemu kritiku se ni zljubilo, da bi se v vsebino knjig poglobil in jo znanstveno razčlenil. To bi lahko zavedlo vodstvo Mladinske Matice k nadaljnim napakam in moj namen je, da v tem članku opozorim na napake letošnjih knjig.

Pri čitanju letošnjih »Kresnic« se človek ne more otresti dojma, da gleda uredništvo na sodobno znanost z onega malomeščanskega gledišča, ki sem ga naznačil v uvodu. Ko čitaš urednikovo uvodno besedo, ki bi brez neke religiozne navlake bila zelo dobra, imaš vtis, da je knjižica posvečena človekovemu delu sploh. Toda kaj kmalu uvidiš, da si se zmotil. Na 87 straneh je nanizanih 32 člankov najrazličnejše vsebine brez vsake družbeno znanstvene podlage in idejne povezanosti. Človeškemu delu je posvečenih samo nekaj (Čeljuskinci, lov na polenovko, selitev v Afriki, splavarji, v zračne višave, piramide). A tudi večina teh člankov je pisanih tako suho in premalo živo, da naredi vtis golih opisov, brez nujnih kavzalnosti in v otrocih niso ti članki pustili nobenega trajnega dojma. Splavarjem in splavarstvu, torej gospodarski panogi velikih predelov slovenske zemlje, je posvečen droben članek na str. 40. V njem beremo, da se splav zveže iz tesanega lesa in da ga splavarji »veselo vriskajoč« odpeljejo navzdol po Savinji. Kdor je videl splavarje, kako v dežju in mrazu, do pasu stoječ v umazani jesenski vodi, ves poldan dvigujejo nasedli splav, kako v dežju in mrazu nosijo težke brune k vodi, da jih zvežejo, kako jih na vožnji preko jezov v hipu zalije val vode, da so mokri do kosti, kdor jih je videl, kako pre-

nočujejo v tesnih gostilniških izbah, ležeč na slami na tleh, v gostem zraku, napoljenem z izparevanjem njihovih mokrih teles in oblek — temu bo kmalu jasno, da je tisti »veselo vriskajoč splavar« nastal v romantično navdahnjeni glavi malomeščanskega gosta topla zakurjene kavarne. V istem članku čitamo tudi, da so splavarji v enem letu izkupili za les 4 milijone dinarjev in pisec navdušeno ugotavlja, da to »predstavlja že prav lepo vsoto denarja.« Njegovi mladi bralci bi mu to verjeli brez njegove navdušenosti. Škoda je le, ker je od same navdušenosti pozabil povedati, da se je od štirih milijonov največ prijelo trgovcev z lesom, ki niso ničesar delali in da so si ostalo morali zaslužiti kmetje, lesni delavci in splavarji s prokletu trdim delom. Kaj bi pomenilo za mlade bralce, če bi jim kdo napisal resnično nesfrizirano poročilo o splavarjih, o njih delu in življenju? Kako napeto berilo bi bilo zanje in kako poučno obenem!

Drug dokaz neznanstvenega pisanja je sestanek »Lovci na človeške glave« (str. 32.) V njem čitaš, kako se Japonci požrtvovalno trudijo, da bi s smrtnimi kaznimi, kazenskimi ekspedicijami, ročnimi granatami in strojnimi zatrlji lovce na človeške glave na Formozi in ostale na ta na ta način civilizirali. Zal jim vsa ta »kulturna« prizadevanja do sedaj niso mnogo pomagala. Zato so... »okrog in okrog težko dostopnega ozemlja, na katerem prebivajo lovci človeških glav, napeljali električni tok z napetostjo 2000 voltov. — To pregrajo so potisnili vsako leto za nekaj kilometrov globlje.« Ubogi Japonci! Občuduj jih slovenska deca, v njihovem kulturnem prizadevanju! Če pri tem eksploatirajo naravna bogastva na Formozi in izpreminjajo Formožane v mezдне sužnje ter iz njihovih žuljev in krvi črpajo milijone, to ni važno. Le to morda mladim braveem ne bo šlo v glavo, čemu se Japoncem ne posreči za-treti te nelepe navade z orožjem in elektriko, dočim je na drugih oto-kih izginila pod kulturnim vplivom islama, kakor pisec sam trdi na str. 33.

S sličnih gledišč so večinoma napisani tudi ostali članki in pre-daleč bi prišli, ako bi hoteli analizirati vse. Ta dva primera naj bosta dokaz, kako se znanstvenih stvari ne bi smelo pisati, četudi so pisane »samo« za mladino.

Hvalevredno je dejstvo, da se Mladinska Matica izogiblje prevo-dov. Razen J. Londonovih »Zgodb z južnega morja« je do sedaj izda-jala sama originalna dela v vsakokratni letni vodilni povesti. Med pi-satelji teh povesti smo najčestše srečali Bevka (Lukec in njegov ško-rec«, »Lukec išče očeta«, »Tovariša« in letos je izšla povest »Pastirci«). Bevk mnogo piše. Fabricira. Kakor so si tudi drugod masovni produkti zelo slični, tako so si tudi v literaturi. Bevk ima prijeten slog, beseda mu gladko teče in svoja dela spretno gradi. Toda snovno so si njegova dela zelo slična. Karakterizira jih neki grenki, trpki osnovni ton, ki se vleče skozi vsako delo in pisateljeva ljubezen do patoloških tipov. Nje-govi junaki nosijo v sebi že podedovana nagnenja do zločinov. Ničče ne more in ne sme trditi, da takih ljudi ni. Posebno dandanes jih sre-čamo pogosteje, kakor smo jih srečali kdaj prej. Spretnemu pisatelju nudijo dovolj snovi za obdelavo. Gre pa za način obdelave. In način, kako Bevk te tipe obdeluje z ozirom na zahteve sodobne beletrije, ne more zadovoljiti. Metafizično naziranje o eksistenci dobrega in zla je moderna znanost že zdavnaj zavrgla. Le človek, ki ne misli strogo kri-tično in znanstveno, more še trditi, da sta dobro in zlo v človeku že od nekdaj, podedovana, v naprej določena že ob rojstvu. Mišljenje, ho-tenje in sploh vse duševno udejstvovanje, pa naj je po zakonih ofici-elne morale slabo ali dobro, ni samo od sebe, temveč je v glavnem od-visno od človekovega zunanjega sveta, od bivanja. Prilичno delovanje, pozitivno ali negativno, je v vsakem slučaju le refleks razvoja tega zunanjega sveta in se odraža kot posledica zakonov družbenega raz-voja. Bevk v svojih delih večinoma ne upošteva teh momentov. Upošte-val jih je nekoliko pri povestici »Priatelj«, ki jo je lani izdala Mla-

dinska Matica. Tam je vsaj v bežnih obrisih — na nekaterih mestih — naznačil socialno okolje, v katerem živita in se udeležujeta glavna junaka. Tam sta bila zločin in kesanje, ki mu sledi, sociološko vsaj deloma utemeljena in zato tudi prepričevalna, resnična. Skoraj isti motiv je Bevk obdelal v letošnji povesti »Pastirci«, le da ga je prenesel iz umazane mestne proletarske četrti na kmete med pastirje. Zadnje se mu je veliko manj posrečilo. Okolje, v katerem se odigrava zgodba, je medlo. Deluje mrtvo kakor kulise staromodnega teatra in zato povest nima one življenjske sile, ki bi jo po sami zamisli lahko imela. Zastavljeni problem zločina, krivde in kesanja rešuje Bevk z golega psihološkega stališča. Dejanje je radi tega iztrgano iz kompleksa vaškega življenja in je zato na prepričevalnosti mnogo izgubilo. Dandanes je nujno potrebno, da je pisatelj tudi sociološko izobražen. Kajti le taka izobrazba mu nudi dovolj garancije za pravilno reševanje sodobnih življenjskih problemov. Kljub tem napakam so Bevkovi »Pastirci« najboljša knjiga letošnjih publikacij Mladinske Maticе, ker ni izrecno pisana in prikrojena — za mladino.

O knjigi »Po lepi Sloveniji«, ki jo je napisal R. Andrejka, ni mogoče izgubljati mnogo časa in besed. To je popolnoma ponesrečena reč. Tega žalostnega dejstva se zaveda celo sam urednik Mladinske Maticе Josip Ribičič, ki je že pred izidom knjige izjavil v nekem razgovoru, objavljenem v »Učiteljskem Tovarišu«, da knjiga morda res ne bo mnogo služila mladini, pač pa da bo lahko učitelj črpal iz nje mnogo koristnega za pouk. Žal, tudi za učitelje ni bila knjiga nikako razodetje, kajti suhe, neživljenjske podatke, ki jih je pisatelj v njej nanizal v Ljubljani in Mariboru, je spretne učitelj tudi do sedaj našel v zemljepisnih in zgodovinskih knjigah, Badjurovih vodičih in reklamnih brošurah, ki jih izdaja »Putnik«. Sicer pa: Ali sta Ljubljana in Maribor vsa lepa Slovenija? (Mogoče je to vprašanje preostro, ker bi se knjižica sicer morala povečati.)

Kot četrto knjigo je Mladinska Matica letos izdala Bambičevo pravljico — slikanico »Kralj Honolulu«. Besedilo — ritmizirano prozo — je napisal J. Ribičič. O pomenu pravljice v mladinski literaturi je bilo v »Književnosti« že dvakrat govora. Povedali smo, da tradicionalna pravljica sama ne pomeni mnogo pozitivnega. Njen neprikriti namen je, vzgajati mlade ljudi v nekem fetišizmu in pasivnosti. Marsikatera pravljica podcenjuje pomen človekovega dela in prizadevanj. Po njej je usoda človeka ali skupine ljudi odvisna samo od sreč nekega slučajja ali junaškega podviga posameznika. Ta posameznik je v večini slučajev neki izbranec, navadno po krvi plemenit človek, vitez ali kraljevič. On je tisti, ki s silo lastne moči rešuje kraljčine in cela ljudstva iz začaranosti (= nesreče) ali iz oblasti hudobnega zmaja (= slabih prirodnih in ekonomskih prilik). Preprost človek je v pravljici samo bedak (»Hans im Glück«) ali pa mu le čudežen slučaj pomaga k blagostanju (»Tischlein deck' dich«). Radi tega na čudežnih slučajih zgrajena pravljica ne pridobi mnogo, čeprav je socialen motiv. (N. pr. Kunčičeva »Ptiček z dvema kljunčkom«). Povdaranje fevdalnih odnosov in morale niti najmanj ne sodi v nas čas, zato deluje reakcionarno. Kot primer naj navedem, da je v Bambič-Ribičičevi pravljici n. pr. hudobnemu kralju dana možnost pokore in spreobrnjenja, da se na tak način rehabilitira, dočim ostaneta v ječi oba »razbojnika«, ki sta hotela hudobneža umoriti, da bi tako ljudstvo rešila njegove tiranije. Kljub temu, da malomeščanski literati energično zagovarjajo upravičenost pravljic, jih sodobna mladina, predvsem kmetska in delavska, precej zavrača, kar dokazujejo lanske »Kresnice«. Tam so otroci jasno izpovedali, da jih predvsem zanimajo realni dogodki našega časa in ne reakcionarni fevdalni ostanki. Kljub temu je Mladinska Matica letos zopet izdala pravljico. Priznati je sicer treba, da povzročila pravljica razvoj fantazije v otroški glavi. Toda prav zato je tem večja nevarnost, da prevelika oddaljenost od življenja otroške možgane zamegli, na-

mesto da jih bistri. Kakor pripoveduje N. Bahtin v zadnjem »Ljubljanskem Zvonu« (Štev. 7.—9. l. 1935.) v eseju o mladinskih gledališčih v USSR, so bili nekaj časa celo proletarski pisci in vzgojitelji mnenja, da je treba deci dati pravljice. V mladinskih gledališčih so spčetka igrali samo igre s pravljlično snovjo. To ni vžgalo. Šele ko so postavili na mladinske odre igre iz resničnega življenja, so gledališča za mlade gledalce dobila pravo življenjsko silo in se razmahnila do višine, ki je za nas skoro nepojmljiva. Nov, prepričevalen dokaz, da spada pravljica med staro šaro.

Priznanja vredno je prizadevanje Mladinske Matice dati nekaj prikupnega tudi svojim najmlajšim naročnikom. S tem pa seveda ni rečeno, da bi to morale biti pravljice. Naloga vodstva Mladinske Matice bi bila, da se seznanjajo s modernimi psihološkimi, pedagoškimi in sociološkimi izsledki, ki se tičejo otroka na tej duševni razvojni stopnji. Tej stopnji naj odgovarja tudi vsebina otrokove knjige. Obravnava naj njegove odnose do prirode in življenja in snov bo vedno aktualna, življenjska, progresivna, vedno sveža in kljub temu — vedno neizčrpna.

R. S.

NEKAJ PRIPOMB OB »DIREKTORJU ČAMPI«.

O drami* »Direktor Čampa«, ki jo uprizarja ljubljansko gledališče, je priobčilo časopisje toliko kritik, med njimi tudi toliko upravičenih, da se nam pri vsem tem ne zdi umestno znova poročati o podrobnostih, o režiji, o posameznih igralcih, o tehnični strani spisa in tako naprej.

Potrebno pa se nam zdi, da nakratko izpregovorimo o »Direktorju Čampi« kot odrazu današnjih razmer, zlasti na srednjih šolah, ker je kritika to stran Kranjčevega dela po našem pojmovanju obdelala premalo — ali vsaj s premajhnim poudarkom.

S tega stališča nam ne ugaja, da je prikazan direktor Čampa kot »zločinec«, to se pravi, kot prekomerno sebičen in podel človek. Kajti tudi »najpoštenjši« direktor, to se pravi, oseba, ki bi ga vodili po njegovem prepričanju najboljše nagibi, bi bil v odnosu do učencev in svojih tovarišev precej podoben Čampi. Dane okoliščine naravnost silijo uradnika v tem položaju, da ravna tako, kakor mu velevata tradicija in naredba višje oblasti. — Direktor Čampa bi bil prav gotovo bolj posrečen lik, če bi ga bil pisatelj prikazal kot povprečnika brez širokega duševnega obzorja in brez zmožnosti, da se vživi v miselnost mladega človeka.

Popolnoma odveč je zamisel, prikazati srednješolskega ravnatelja kot istočasnega — čeprav propadlega — veleposestnika. Kajti to sta dve povsem različni miselnosti, dve povsem različni vlogi v življenju. Združitev podjetnika-kapitalista, ki iniciativno in aktivno vpliva na politiko in profesorja — po svojem bistvu malomeščana, ki je le izvršilno orodje vladajočega družabnega reda, združitev teh dveh tipov v eni osebi je dejanski izjemen slučaj, v literarnem delu pa socialno-teoretična in psihološka pogreška.

Iz tehničnih razlogov ne omenjamo drugih, manj bistvenih nedostatkov te drame. Pribijamo pa, da vse te pomanjkljivosti ne zmanjšujejo vrednosti in pomena sledečih ugotovitev, ki jih je podal Jože Kranjc v svojem delu.

Predvsem: današnji način pouka v velikem delu evropskih držav odvrta pažnjo mladine od resničnega življenja. V času, ko umirajo slovenski fantje v Etiopiji, se predava po šolah o Etiopcih v starem veku, vse se podaja abstraktno, brez zveze z današnjim časom in njegovimi problemi. Šola, ki naj bi izobraževala, dela prav nasprotno.

* Jožeta Kranjca.

Snov učnih predmetov podajajo profesorji, ki se smatrajo seveda za »vzgojitelje« (kar J. Kranjc že pri označbi oseb pravilno prikazuje). Skrb teh »vzgojiteljev« pa v veliki večini slučajev ni ta, da bi navezali stike z mladino, ki jo »vzgajajo«, tudi ne, da bi jo skušali z ljubeznijo doumeti. Njih pažnja je usmerjena v to, da si ohranijo — avtoriteto, to se pravi, poudarek, da so oni nekaj višjega, učenci nekaj nižjega. Te »avtoritativne« osebe pa smejo stikati po skrivnostih njim podrejene mladine, ni jim treba, da bi bili obzirni, saj napram njim ne more biti užaljenosti. Skratka: osnova za razmerje profesorja do učenca naj bi bila dijakova zavest manjvrednosti.

Ta sistem je podprt z metodo klasifikacij — »redov«, ki v medsebojnem tekmovanju razdvaja učence. Ali je po vsem tem še čudno, da se more direktor Čampa upravičeno pritožiti, češ, da uporabljajo učenci v borbi za doseg boljšega reda najrazličnejša sredstva, tudi laž in varanje?

Pa še nekaj pove Čampa: on presoja dejanje, ne pa vzrokov. To se pravi: Kaznuje zločin, ne pa zločinca. Ne zanima ga zakaj je učenec to in to storil, kaj šele, da bi pomagal odpraviti vzroke, ki silijo dijaka k prestopku. Vpliv okolja, ki učenca obdaja, mu torej ni važen. In posledice, ki jih izvajajo direktorji Čampe, ni pomoč k izboljšanju učenca, temveč njegovo žigosanje z ukori in izključitvijo.

Čampe, ki se opijajo po »hori legalis« in imajo »sivenzakonska« spolna razmerja, preganjajo Zine Sušnikove, ki ljubijo in so ljubljene, jemljejo svobodo tudi v spolnem življenju. Morda ne navsezadnje zaradi tega, da tudi s tem ustvarjajo sužnje brez lastne osebnosti?

Vsa ta vprašanja, ki smo jih tu bežno nakazali, je Jože Kranjc v svoji drami pravilno načel. S tem ji je zadal moč in udarnost — in to s pogumom, ki mora zbuditi v nas priznanje.

Po vsem tem, kar smo povedali, bi utegnil morda kdo dobiti vtisk, kakor da hočemo proglasiti učence za uboge mučenike, ki jih po nekakšnih krvooločnih predpisih muči sadistična zalega profesorjev. — Pa to ni tako. Vemo, da marsikateri profesor ne samo da ima najboljše namene napram dijakom, temveč zasluži tudi v precejšnji meri naslov dobrega vzgojitelja. Pa tudi sistem današnje šole ima svoje dobre strani: odpraviti njegove nedostatke pa ni lahko, zlasti ne, kadar skušamo to izvesti izolirano, to se pravi, brez izpremembe tistih razmer, na katerih sloni današnje šolstvo.

V. Šk.

SE NEKAJ O KNJIGI »ŽENA V DANŠNJI DRUŽBI«.

»Ženski Pokret«, organ alianse ženskih pokretov v Jugoslaviji, je priobčil v letošnji številki 3.—4. kritiko Alojzije Štebijeve o spisu Angele Vodetove »Žena v današnji družbi«. Ta ocena je po našem pojmovanju vse prej kakor pravilna in pravična. — Ker jo je pa čitalo verjetno mnogo žená, se nam zdi potrebno, da o njej spregovorimo tudi mi. Da bomo čim krajši, ne navajamo vseh posameznih trditev Al. Štebijeve, temveč se omejujemo na sledeče misli in ugotovitve.

»Žena v sedanji družbi« je spis, ki je namenjen širokim plastem žená, ki so si o svojem položaju v družbi prav malo na jasnem. Zlasti so si malo na jasnem, kaj pomeni zanje politični pokret — fašizem —, ki obljublja ljudem vse najboljše, ženam povratek dobrih starih časov itd. — Da ustreza temu smotru, mora biti knjiga razumljivo pisana, opisovati mora zlasti aktualne probleme in pomeni mora biti.

Te lastnosti priznava spisu Ang. Vodetove v bistvu tudi Alojzija Štebi, ko pravi, da »je za ogromno število naših žená dober in soliden kašipot. Njeno prepričevalno in koncizno podajanje zgodovinskih dejstev more ženam odpreti oči...« itd. Naravnost paradokсно pa nam zveni, zlasti če upoštevamo gornjo trditev same Štebijeve, ostali del

ocene, kjer pravi, da »nudi jo nova raziskovanja (o zgodovini) drugo sliko kot jo podaja Vodetova«, da je Vodetova »vse preveč poenostavila«, zlasti pa, da naj bi bila nekoliko »popustila od dogmatičnega historičnega o materializma«! Če bi bila Vodetova to res naredila, bi knjiga izgubila svojo najpozitivnejšo stran v prikazovanju odvisnosti ženinega položaja od prilik, med katerimi so zdalega najodločilnejše gospodarske, produkcijske, to se pravi, materialne razmere. Duševna konstitucija žene je šele proizvod, posledica teh razmer, ne pa vzrok, ki bi definiral ženin položaj nekako vzporedno z materialnimi. — To vse je prikazala Angela Vodetova v svoji knjigi (in seveda tudi ženino duševnost kot posledico ostalih razmer). Kdor vidi v tem »dogmatiko«, dokazuje, da gleda na zgodovino nekako z eklektičnega stališča — deloma materialistično, deloma idealistično. Za tako osebo nudi jo raziskovanja o zgodovini seveda drugo sliko!

Štebijeve navaja, da so škofje v Maconu odločno zavrnilo svojega tovariša, ki je dvomil, ali ima žena neumrjočo dušo. Iz tega pa ne sledi, da bi Vodetova naredila napako pri prikazovanju krščanstva na ženin položaj, kajti že samo dejstvo, da je neki škof mogel priti s tako idejo na cerkveni zbor, dovolj jasno priča o miselnosti tistih časov. Sicer pa bi Vodetova lahko navedla v potrditev svojih trditev citate iz sv. Pavla, Tomaža Akvinskega in drugih virov, ki bi vsi dokazovali, da je krščanstvo polno nazorov o ženini manjvrednosti.

Štebijeve pravi, da bi se morala Vodetova bolj poglobiti v vse komponente, ki so dovedli do fašizma v Nemčiji in Italiji, drugod pa trdi, da bi moglo »izostati obširno razlaganje o fašizmu«. Čeprav morda ne vsebujeta ti trditvi protislovja, vendar ju moramo odkloniti, kajti, kar je Vodetova povedala o vzrokih fašizma, je popolnoma dovolj. Da bi pa kaj izpustila, bi nikakor ne bilo pravilno, kajti žene je treba opozoriti prav na sedaj aktualno nevarnost, ki jim preti pod krinko lažnih obljub. Tega opozarjanja je v naši javnosti še veliko premalo in Vodetovi smo zanj lahko le hvaležni.

Nasprotno pa ne bi imelo smisla, naštevati poedinih, deloma spreminjajočih se zakonskih določb — kakor želi Štebijeve —, kajti to bi bilo le nepotrebno navajanje podrobnosti k že itak dokazani trditvi, da je žena v današnji družbi zapostavljena. — Tudi navajanje literature, kakor želi Štebijeve, ne bi bilo smotno, in sicer ne samó zavoljo pomanjkanja prostora (kar pa je posledica umestnega stremljenja po čim manjši ceni knjige), temveč tudi zato, ker bi navajanje nekaterih naslovov, kakor n. pr. znanega Babelovega spisa, zbudilo v marsikateri naivni čitateljici dojem, kakor da je vsa knjiga Vodetove napisana s tendenco, ki na videz zmanjšuje njeno objektivnost. Ženā, ki bi začele pod vplivom navedbe literature na koncu »Žene v današnji družbi« navedene knjige tudi studirati, bo pač malo. Če vsebuje drugi del knjige podatke o ženskih društvih samo iz Slovenije, je opravičljivo z namenom, skrajšati knjigo na čim manjši obseg. Vendar bi mislil, da bi bilo dobro, če bi bila dala Vodetova nekoliko več vpogleda v pokrete izven Slovenije. Seveda pa to ni tak nedostatek, kakor ga prikazuje Štebijeve.

Trditve Al. Štebijeve, da »naslov knjige ne odgovarja vsebin«, moramo seveda odkloniti kakor vso to kritiko »Žene v današnji družbi«. Ob njej se ne moremo ubraniti vtiska, da ni pisana samo z namenom, napisati »objektivno« oceno.

V. Šk.

V ST. 10.-11. »KNJIZEVNOSTI« POPRAVI:

Str. 376 vrsta 17 od zgoraj mesto: namen beri pomen.

Str. 376 vrsta 13 od spodaj mesto: dobivajo beri: obdelujejo.

Str. 378 vrsta 6 od zgoraj mesto: »Marx-Engels-Anchion« beri: Marx-Engels-Archivus.

vozove, letečo geometrijo avionov, v spiralah se dvigajoči dim požganih vasi itd. itd.

8. Vojna je lepa, ker se ji včasih posreči, da prekosi po nasilju, navdušenju in lirski veličini zemeljske pretrase in boje med angelji in hudiči.

9. Vojna je lepa, ker dokončno ozdravi ljudi njihovega individualnega strahu in kolektivne panike z rafiniranostjo in s »stilizacijo« junaštva.

10. Vojna je lepa, ker povzroči pomlajanje moškega in poglobi omamnost ženskega telesa.

11. Vojna je lepa, ker služi veličini fašistične Italije!

Pesniki in umetniki fašistični, ki se borite, ali ste pripravljeni na borbo? Spomnite se teh načel vojne estetike, ki vas morajo v vašem prizadevanju razsvetliti tako, da vznikne iz junaštva, darovanega Prihodnosti, nova poezija in nova plastika!

Jeseniška »Enakost« je uprizorila »Malomeščane«. Dne 3. in 10. novembra 1935 je dramski odsek jeseniške »Enakosti« v režiji s. Oblaka uprizoril mojo komedijo »Malomeščani«. Kot avtor ne morem pisati podrobne kritike o predstavi, vendar moram ugotoviti, da je bila predstava za razmere, v katerih dela dramski odsek na Jesenicah, izredno dobra in igralci so želi pri številnem občinstvu veliko priznanja, ki so ga tudi v resnici zaslužili. Se enkrat vsem skupaj hvala! K. B.

OB KONCU III. LETNIKA.

S to številko zaključujemo tretji letnik »Književnosti«. Vsekakor je to dejstvo, ki bi ga bilo mogoče treba podrobneje in obširneje razpravljati, kajti tri leta dela in truda, ki so ga vsi sodruđniki in prijatelji posvetili za »Književnost«, je prav gotovo rodilo vsaj nekaj moralnega, če že ne materialnega uspeha. Naj nam bo dovoljeno ob tem tihem in majhnem »jubileju« ugotoviti, da so vsa ta tri leta vsi sodruđniki z urednikom vred delali popolnoma zastonj, da ni nihče prejel niti dinarja honorarja za svoje delo, čeprav bi ga vsi zaslužili, kajti vsako delo, bodisi ročno ali duševno, zasluži svoje plačilo. Prepričani smo, da so vsi sodruđniki storili svoje delo z zavestjo, da je »Književnost« potrebna, da so misli in ideje, ki so jih v njej zapisovali, za slovensko kulturno življenje potrebne, nujne za razmere, v katerih živimo, čeprav se nam je z marsikatere strani očitalo, da prav radi svoje miselnosti in svojega svetovnega nazora nismo Slovenci, temveč pagani, tujci in ne vem, koliko je bilo vseh raznih imen in denunciacij, ki smo jih v zadnjih treh letih doživeli. Nočemo se v tem trenutku čez mero hvaliti, kajti prav dobro se zavedamo, kaj smo napravili in kaj nismo, še bolje pa vemo, kaj vse nam bo treba storiti, da bo vsaj malo več luči v slovenskem kulturnem in političnem življenju. Naša želja ob koncu III. letnika je, da bi se v IV. l. zbralo še čim več mladih in tvornih sil okrog »Književnosti«, ki bo v novih treh letih skušala kakovostnost vseh prispevkov zboljšati, kajti vedno bolj prihaja na dan vprašanje kakovostnosti. V preteklih treh letnikih smo se v glavnem osredotočili na podajanje ideologije, novega svetovnega nazora, na prikazovanje njegove klasične dobe, kakor sta nam jo podala Marx in Engels, v bodoče bo pa treba temeljito kopati na lastni njivi in z močjo lastnih možgan, kajti vsaka živa in dobra stvar zraste le edino iz domačih tal, iz domačega okolja. Tukaj, kjer smo, moramo delati in se boriti z ovirami, ki so okrog nas, z načinom, ki je za te razmere primeren, da bomo našli ključ do ciljev, ki si ga je postavil znanstveni socializem. Čim bolj bomo zato morali posvečati pažnjo na analizo domačih dogodkov, čeprav nikoli ne bomo smeli izgubiti vezi z ostalim svetom, kajti mi smo samo člen, celo še zelo majhen člen v svetovni verigi ljudi, ki so sklenili delati in boriti se

za zboljšanje razmer v človeški družbi. Zato vabimo vse, ki čutijo sposobnost za književniško delo, vse, ki so istih misli, kakor mi, da vstopijo v naš krog in nam pomagajo orati trdo ledino.

Prav tako — odnosno še prav posebej, pa pozivamo vse dosedanje naročnike, da nam ostanejo zvesti, kakor tudi, da nam pomagajo pri pridobivanju novih. »Književnost« še vedno trpi na pomanjkanju redno plačujočih naročnikov. Mi vemo, da imamo odjemalcev in bralcev zelo veliko, toda malo imamo plačnikov, ki pa so edina materialna osnova naše revije. Letos so mnogi naročniki zelo slabo plačevali in izpolnjevali svoje obveznosti — tej številki smo zato vsem dolžnikom vpisali v priloženo položnico znesek, ki ga nam še dolgujejo. Prijazno jih zdaj prosimo, da nam svoj dolg na naročnini takoj poravnajo, ker denar nujno potrebujemo za kritje stroškov v tiskarni itd.

Sotrudnikom, katerih članki so bili namenjeni za to številko, a niso izšli, sporočamo, da niso nekateri izšli iz izvenredakcijskih razlogov, drugi pa radi pomanjkanja prostora. V prvi številki IV. letnika bomo prinesli mnogo zanimivih prispevkov (Kranjčeva navodila za delavske dopisnike, odlomek iz Potrčevega kmečkega romana, polemike itd.).

Takoj plačajte naročnino za „Književnost“

TISKARNA „SLOVENIJA“ D. Z.
O. Z.

LJUBLJANA
WOLFOVA UL. ŠT. 1

Izvršuje vsa v tiskarsko stroko
spadajoča dela po zmernih cenah. — Časopisi, knjige, revije,
brošure, vabila, letaki, plakati itd.
Zaloga beležnih koledarjev.

TELEFON 27-55

Uprava in uredništvo: Mestni trg 6-II. — Lastnik, izdajatelj in odgovorni urednik: Bratko Kreft, Mestni trg 6-II. — Štev. čekovnega računa »Književnost« je 16.320. — Naročnina se plačuje v štirih obrokih po 16 Din. — Celoletna naročnina je 60 Din (za inozemstvo 80 Din). Posamezna številka stane 7 Din. — Rokopisi se ne vračajo. — Tiska tiskarna »Slovenija« v Ljubljani. Predstavniki Albert Kolman.